

DE SANCTO LUDOVICO CONFESSORE FRANCORUM REGE PROPE TUNETUM IN AFRICA.

**VITA Auctore Gaufrido de Bello-loco
Regis confessario. Ex editione Claudii
Menardi, & Chesnii.**

PRÆFATIO.

[Rationes Vitam scribendi.] Ad Divi nominis gloriam & honorem, & fidelium ædificationem; & multorum, & magnorum precibus inductus, & maxime meorum obedientia & auctoritate adstrictus, sanctam conversationem, & actus egregios Christianissimi Ludovici quondam Regis Francorum describere dignum duxi, prout mens divina per gratiam suam inspirare dignabitur memoriæ mentis meæ.

PRIOR CAPITUM PARTITIO.

Caput I. Qualiter laus regis Josiæ Regi Ludovico conveniat.

Cap. II. Quod nomen Josiæ ipsi competat.

Cap. III. De innocentia vitæ & sanctæ conversationis ipsius.

Cap. IV. De laude Dominæ Blanchæ piissimæ matris ejus.

Cap. V. Item de puritate & innocentia vitæ ejus.

Cap. VI. De statu ejus quantum ad regimen subditorum.

Cap. VII. De cautela & gratia verborum isius.

Cap. VIII. De humilitate, & primo de habitu & veste.

Cap. IX. De ablutione pedum pauperum.

Cap. X. Item de humilitate ejus.

Cap. XI. Quomodo caste & continenter se habuit in matrimonio suo.

Cap. XII. Quod regno abjecto voluit intrare Religionem.

Cap. XIII. De sacra educatione & institutione liberorum suorum.

Cap. XIV. Quod duo de filiis in religione nutritentur.

Cap. XV. Documenta, quæ pius Rex ante mortem filio primogenito scripsit, & quasi pro testamento reliquit.

Cap. XVI. De modo pœnitentiarum ipsius, & primo de confessione ejus.

Cap. XVII. Quod cilicio quoque utebatur.

Cap. XVIII. De abstinentia ipsius.

Cap. XIX. De operibus misericordiæ, & largitate eleemosynarum ad pauperes.

Cap. XX. De beneficiorum collatione.

Cap. XXI. De devotione ejus ad divinum officium, & de modo orandi ipsius.

Cap. XXII. De peregrinatione ejus in Nazareth.

Cap. XXIII. Quod devote sermones audiebat, & in sacra Scriptura studebat.

Cap. XXIV. Quantam devotionem habuit in his quæ spectant ad fidem. Et primo de sacra corona, & de aliis sanctis reliquiis.

Cap. XXV. De prima ejus peregrinatione transmarina, & qualiter Damietam cepit, & quomodo captus fuit & deliberatus.

Cap. XXVI. Qualiter se habuit in Achon, & de mora ejus in Terram sanctam.

Cap. XXVII. Quam pie suscipiebat Sarracenos ad fidem revertentes.

Cap. XXVIII. Quomodo se habuit audita morte piæ matris suæ.

Cap. XXIX. De reditu ejus in Franciam, & qualiter se habuit super mare,

Cap. XXX. Qualiter se habuit in periculo naufragii.

Cap. XXXI. De jocunditate ejus in Francia.

Cap. XXXII. De zelo ejus ad turpes zelationes & ad blasphemias extirpandas.

Cap. XXXIII. Statuta edita contra juratores & blasphemos.

Cap. XXXIV. De honore, quem dixit sibi esse factum apud Poissiacum.

Cap. XXXV. Quod in tangendo infirmos signum sanctæ crucis addidit.

Cap. XXXVI. De multiplici zelo fidei ejus.

Cap. XXXVII. De proposito peregrinationis in Terram-sanctam secundo.

Cap. XXXVIII. Qualiter crucem secundo accepit.

Cap. XXXIX. Quam sollicitus fuerit in præparatione peregrinationis.

Cap. XL. De consilio habito eundi Tunicium.

Cap. XLI. Rationes, propter quas Rex consensit ire Tunicium.

Cap. XLII. De adventu Regis ante Tunicium.

Cap. XLIII. De mortalitate, quæ ibi accidit.

Cap. XLIV. De pio ad deflendo pii Regis obitu, & qualiter se in morte habuit.

Cap. XLV. De adventu regis Siciliae apud Tunicium.

Cap. XLVI. Quod sancta ejus ossa in exercitu retenta sunt.

Cap. XLVII. De corde ejus & intestinis in Siciliam translatis.

Cap. XLVIII. De adventu ossium sacrorum in Francia.

Cap. XLIX. De sepultura ejus apud sanctum Dionysium.

Cap. L. De miraculis post sepulturam.

Cap. LI. Qualiter memoria Josiae memoriae ejus adaptetur.

Cap. III. Quod dignus sit inter Sanctos adscribi.

CAPUT I.

**Comparatio Sancti cum Josia rege: parentes,
conscientiæ nitor, regni cura, verborum,
morumque honestas, & insignis humilitas.**

Cap. I.

[Comparatio S. Ludovici] In primis igitur, ad pii Regis commendationem assumere mihi libet, quod in laudem regis Josiæ in Ecclesiastici XLIX legitur: "Memoria, inquit, Josiæ in compositione odoris facta est opus pigmentarii. In omni ore quasi mel indulcabitur ejus memoria, & musica in convivio vini. Ipse directus est divinitus in pœnitentia gentis, & tulit abominationes impietatis: & gubernavit ad Dominum cor suum, & in diebus peccatorum corroboravit pietatem." Præterea, ad commendationem dicti regis Josiæ plurima dicuntur tam in IV libro Regum, quam in II Paralipom. XXXIV; quæ ad laudem Regis nostri proprie pertinere videntur. "Cum adhuc, inquit, puer esset Josias, cœpit querere Dominum: fecitque quod rectum & placitum erat in conspectu Domini, & ambulavit per omnes vias David patris sui. Non declinavit ad dexteram, neque ad sinistram. Nomen matris ejus Ydida. Fecit instaurari templum & domum Domini. Similis illi non fuit ante eum rex, qui reverteretur ad Dominum in omni corde suo, & in tota anima sua, & in universa virtute sua: neque post ipsum surrexit similis illi. Fecit enim phase, quale ante non fuit, neque quisquam de regibus fecit tale." Qualiter hæc omnia congrue ad gloriosum Regem nostrum pertineant, poterimus exprimere suis locis.

II.

[3] [cum Josia rege:] Interim ad præsens dicere sufficiat, quomodo sensus nominis Josiæ conveniat Regi nostro. Josias quippe interpretatur, Salus Domini; vel, Alienatio Domini; vel Incensum Domini, sive Sacrificium. Cui verius competit hujus nominis significatio, quam pio Regi nostro, in quo vere Domini salus fuit? Utpote qui salutis propriae ac proximorum semper studuit, & ad elevationem & exaltationem fidei Christianæ pro viribus laboravit. Denique, qui præter incensum mentalis devotionis, quam a pueritia sua continue Domino interius offerebat; & præter sacrificium pœnitentiæ corporalis, quam juxta statum suum, & juxta corporis sui debilitatem Deo quotidie exterius exhibebat, se tandem in peregrinatione gemina transmarina, quasi holocaustum integrum obtulit Domino in odorem suavitatis. Si reputatum est Abrahæ ad justitiam, quia semel voluit offerre unicum filium, hoc ei Domino imperante: quanto magis huic Fideli suo reputabit Dominus ad æternam justitiam, & ad pretium sempiternum, qui non semel, sed bis obtulit devotissime semetipsum ad mortem, & fratres suos, & electum florem exercitus totius regni sui, in obsequium Salvatoris: & maxime in hac ultima & miseranda peregrinatione Tunicii, ubi, cum communi omnium consilio transiens, cum liberis propriis, & exercitu suo toto, ob zelum & exaltationem fidei Christianæ, ibidem hostia Christi effici meruit: & illuc, tamquam martyr & pugil Domini indefessus, finem vitæ suæ feliciter in Domino consummavit? Insuper in via illa defuncti sunt in confessione veræ fidei duo de liberis ejus, quos amore præcipuo diligebat: videlicet comes Nivernensis, & regina Navarræ. Sed jam ad describendam vitam ac conversationem ipsius laudabilem cum Dei adjutorio accedamus.

III.

[4] Sane de ipso dici potest & vere, quod prædiximus de Josia. [pater ejus Ludovicus VIII rex pius:] "Cum esset

adhuc puer, cœpit quærere Dominum, & fecit quod rectum & placitum erat in conspectu Domini. Similis illi ante eum non fuit Rex, qui reverteretur ad Dominum in toto corde suo, & in tota anima sua, & in universa virtute sua: neque post ipsum surrexit similis illi. Et ambulavit in viis David patris sui. Non declinavit ad dexteram, neque ad sinistram." Patrem siquidem habuit Christianissimum atque sanctissimum, Regem videlicet Ludovicum: qui & ipse zelo fidei accensus, contra hæreticos, qui tunc in Albigenis partibus plurimum adversabantur Romanæ Ecclesiæ, ac fidei Christianæ, auctoritate Ecclesiæ crucem assumpsit: & viriliter peregrinatione aggressa, ac potenter dictorum inimicorum pro maxima parte superbia superata, dum a dicta peregrinatione rediret, feliciter migravit ad Dominum. Hujus tam pii patris devotus successor, atque strenuus imitator, is, de quo loquimur, Ludovicus, ab ipsius sanctis vestigiis non declinavit neque ad dexteram, ut vane elevaretur in prosperis, neque ad sinistram, ut adversitatibus aliquibus frangeretur: utpote qui semper extitit & inter prospera humilis, & inter adversa securus: sicut pluries experti sumus quoad utramque fortunam, Domino concedente.

IV.

[5] Insuper, nomen matris Josiæ præteriri non debet, [mater Blancha, quæ ipsum piissime educavit,] quæ Ydida vocabatur: quod interpretatur, dilecta Domini; vel, amabilis Domino. Quod recte competit illustrissimæ nostri Regis matri, videlicet dominæ Blanchæ reginæ, quæ vere extitit dilecta Domini, & amabilis Deo, & hominibus utilis & accepta. Sub sancta nutritura, atque salutari doctrina tam piæ matris, cœpit Ludovicus noster egregiæ indolis & optimæ spei puer existere, & de die in diem in virum perfectum crescere, & quærere Dominum, & facere quod rectum & placitum erat in conspectu Domini: vere conversus ad Dominum in toto corde, tota anima, totaque

virtute, tamquam bonæ arboris bonus fructus. Siquidem cum regnare cœpisset, & non haberet nisi circiter duodecim annos; quam strenue, quam industrie, quam juste, quam potenter dicta mater administraverit, & custodierit, & defensaverit jura regni, testes sunt, qui tunc præsentés aderant circa Regem. Quamvis eo tempore plurimos & florentissimos habuerit Rex adversarios in principio regni sui. Sed meritis innocentiaë ipsius, ac solerti providentia matris ejus (quæ tota virago semper extitit, & femineæ cogitationi ac sexui masculinum animum jugiter inferebat) perturbatores regni semper confusi succubuerunt.

[6] [morique maluit, quam peccare mortaliter.] Nec prætereundum de quodam Religioso, qui a falsis relatoribus audierat, quod dominus hic Rex ante matrimonium suum concubinas habebat, cum quibus quandoque peccabat, conscia vel dissimulante matre sua. Quod cum ille Religiosus cum multa admiratione, quasi eam redarguendo, dominaë reginaë dixisset: illa super hac falsitate se & filium humiliter excusavit, verbum laudabile subinferens: videlicet, quod si dictus filius suus Rex, quem super omnes creaturas mortales diligebat, infirmaretur ad mortem, & diceretur ei quod sanaretur, semel peccando cum muliere non sua; prius permetteret ipsum mori, quam semel peccando mortaliter suum offendere Creatorem. Hoc ego ab ore ipsius domini Regis audivi.

V.

[7] [Conscientiæ eximia puritas,] Ego, quamvis insufficiens, dicti domini Regis confessor extiti per viginti annos, vel circa: & confessionem ejus generalem audivi toties, quod vices numerare vix scirem. Ad honorem igitur Dei dico, quod ipse per totam vitam suam numquam aliquod peccatum mortale commisit scienter, quod ego auderem judicare mortale. Nam aliqui facta ejus exterius

attendentes timebant ei, ne ex solita & naturali benignitate ipsius negligentiam nimis remissam incurreret super correptione ballivorum, & aliorum officialium, sive collateralium suorum; & quod tardus videbatur ad justitiam exhibendam. Sed qui bene attenderet, quam sollicitus erat & diligens in inquirendis & undique investigandis bonis ac fidelibus officialibus, & ballivis; forsitan super præmissis ipsum amplius excusatum haberet. Et vere æstimo, quod pauci sunt etiam de illis, qui ipsum super his arguebant: qui si essent in tanto officio, sicut ipse, in quibus non invenirentur forsitan plura reprehensibilia, quam in ipso.

VI.

[8] [regnum recte administrandi cura,] Consiliarios adsessores, tam clericos, quam laicos, electissimos tam in fidelitate quam & sapientia, habere volebat: & undecumque poterat, eligi faciebat. In causis, quæ contra ipsum vertere videbantur, semper quantum bono modo poterat, contra se stabat, & allegabat: ut per hoc consilarii absque timore offensæ ipsius a vero iudicio minime declinarent. Super fore factis, quæ tam ad personam suam, quam ad præpositos vel ballivos spectabant, mittebat plures per regnum inquisitores diligentes & fideles: & inventas injurias emendari, & restitui faciebat. Similiter super statum familiæ domus suæ inquiri pluries faciebat, & reos probatos, secundum quod meruerant, puniebat.

VII.

[9] [verborum & vultus gratia,] Cautissimus erat, & gratiosissimus in loquendo. A verbis scurrilibus & dissolutis, maxime a detractoriis & mendacibus summe cavebat: & rarissime, vel numquam, maledicta vel convitia dicebat alicui, quantumlibet modico garcioni, nisi

hoc exigeret grandis culpa. Specialiter autem ab omni genere juramenti, quantumcumque, ut in loquendo fieri solet, consuetum vel modicum videretur, penitus abstinere. Alias ad evitandum alia juramenta, loco juramenti solebat dicere, In nomine mei. Quod audiens reprehendi a quodam viro religioso, ex tunc omnino abstinuit. Sed secundum Evangelium erat sermo ejus: Est, est; Non, non. In arduis negotiis & gravibus consiliis & causis, pauci, vel nulli, perspicacius ipso, & verius judicabant: & quod intellectu capiebat, valde prudenter & gratiose proferre sciebat. Siquidem diffusa erat gratia in labiis ejus, & sicut vere sapiens, in verbis seipsum amabilem faciebat. Utpote cujus sermo in gratia sale semper erat conditus. Insuper gloriosissimus erat, & solummodo ad videndum, & solo visu illabebatur ad diligendum affectibus singulorum.

VIII.

[10] Ex quo prima vice viam arripuit transmarinam, numquam indutus est squalito, [vestium modestia,] vel panno viridi, seu bruneto, nec pellibus variis: sed veste nigri coloris, vel camolini, seu persei. Et quia vestes hujus minoris valoris esse videbantur ad dandum pauperibus, quam aliæ pretiosiores, quibus in juventute uti solebat: instituit, quod ad recompensationem eleemosynariis suis quolibet anno haberet sexaginta libras paratas ad dandum pro Deo, ultra id habere solebat. Nolebat pius Rex, quod propter humilitatem suam exteriorem aliquid pauperibus deperiret. Similiter ex tunc numquam uti voluit calcaribus vel frenis, nisi omnino albis & ferreis, absque aliqua auratura; nec sellis ad equitandum, nisi albis, & sine omni pictura.

IX.

[11] Quolibet Sabbato consueverat pedes abluere in loco secretissimo, [consuetudo pauperum pedes lavandi,] humiliter & devote, flexis genibus, trium pauperiorum & seniorum hominum, qui poterant inveniri: & post ablutionem pedes extergere, & humiliter osculari. Similiter aquam porrigebat eorum manibus abluendis, quas eodem modo osculabatur: & post cuilibet certam summam denariorum erogabat, & ad comedendum ipsemet eis ministrabat. Si autem propter corporis infirmitatem hæc pietatis obsequia facere non posset, volebat quod vice ipsius confessor suus, præsentem elemosynario, prædicta simili modo exequeretur. Cæterum, ad laudem hujus devotæ humilitatis spectat, quod dum quodam Sabbato esset in abbacia Clarævallis; ablutioni pedum monachorum, quod Mandatum vocant, voluit interesse. Videlicet, quod secundum morem Ordinis, post Vesperas, solemniter & devote sibi mutuo lavant pedes. Ipse vere ex humilitate sua pluries voluit capam deponere, & flexis genibus manus apponere ad pedes servorum. Dei humiliter abluendos. Sed quia plures magnates non sibi multum familiares tunc sibi adstabant, de consilio ab hoc humilitatis officio supersedit. De eximia humilitate ipsius, benignitate, mansuetudine, atque patientia, plurima possent dici, & ad ædificationem multorum exempla subjici. Sed præsens opus excedere modum posset. In prædictis enim virtutibus nescio si secundum statum suum parem haberet in mundo.

X.

[12] Demum ad laudem humilitatis ejus spectat, quod in extrema voluntate sua statuit, [humilitas, aliæque virtutes.] & in testamento suo scribi præcepit, quod super sepulturam ipsius defuncti nulla curiositas, nulla superfluitas fieret: ut sicut humilitatis exemplum se exhibuit vivus, ostenderet & defunctus. Confessores suos in magna reverentia semper habebat, ita quod

aliquando, postquam jam sederat coram confessore ad confitendum, si ostium aliquod vel fenestram vellet claudi, vel aperiri, ipse a loco confessionis festinanter surgebat, quasi præveniens confessorem: & ibat humiliter ad claudendum, vel aliquid hujusmodi faciendum. Qui cum a confessore super hoc argueretur, humiliter respondebat: "Amen, vos estis pater, & ego filius". Item ad commendationem pertinet humilitatis ipsius, quod frequenter, & absque pudore, imo libenter, plurimum gratiose narrabat, quomodo apud Massoram captus fuit a Sarracenis, & qualiter tunc se habuit apud eos, & de modo liberationis ipsius. Si quid dicebatur ei vel fiebat, quod displicebat, si dissimulandum erat, optime & caute dissimulare sciebat. Præter confessores suos, aliquem vel aliquos etiam sibi eligebat, quos affectuose rogabat, quod ei, quæ viderent, vel ab aliis audirent digna reprehensione in ipso, sibi fideliter intimarent, nec sibi parcerent ullo modo. Ipse vero hujus caritativas monitiones benigne & patientissime acceptabat.

ANNOTATA.

Hæc nominis Josiæ interpretatio sumpta videtur ex S. Hieronymo lib. de Nominibus Hebraicis, ubi hujusmodi interpretatio ad librum 3 Regum, & ad Matthæum habetur, excepta particula hac, alienatio Domini: unde illud mendosum suspicor, cum etiam non cohæreat cum sequentibus. Legendum fortasse oblatio Domini.

De hac Ludovici VIII expeditione contra Albigenses, morteque in reditu anno 1226 Monpenserii obita, egimus in Commentario § 8.

Potentes S. Ludovici adversarios dedimus § 9, multisque sequentibus eorum conatus contra Regem prosecuti sumus, in quibus eludendis mire eluxit Blanchæ prudentia, ac ipsius Ludovici magnanimitas.

Forisfacere, forefacere & forifacere, medio tempore frequenter adhibebatur, pro delinquere, offendere, nocere. Hinc forefactum, forifactum, forfactum, forisfactum, vocesque hisce vicinæ, pro crimine vel delicto sæpe occurrunt, quod semel hic notasse sufficiat.

Garcio, ut probatur in auctiore Cangii Glossario, frequenter sumitur pro famulo: idem hic significare potest. Nisi sumatur pro adolescente, quæ vocis Gallicæ garcon propria magis est notio; aut generatim pro vili homuncione. Ceterum modestiam Sancti in alloquendo cujusvis generis homines, commendat Vita secunda num. 15, aliique suis locis: ex quibus abunde probatur, maledicta & convitia semper ab ore Regis exulasse, si in propria significatione sumantur: & hic sumi tantum pro verbis durioribus, & contemptum aliquem indicantibus.

Squaletum a Gallica voce Escarlate derivarunt Latini scriptores ævi medii: alii dixerunt Scarlatum vel scarletum. Denotatur autem his vocibus pannus coccineus, seu cocco tinctus.

Per brunetum non designatur pannus coloris fuscii, sed coloris cujuslibet adscititii, ut probatur in Commentario num. 572.

Quænam vellera noluerit Sanctus, videri potest in Commentario num. 572, ubi reliqua de vestibus sunt disputata.

Camolini, legendum putem camelini.

Rectius legetur, Eleemosynarius suus, ut ex sensu colligitur, & Nangio, cujus verba dedimus in Commentario num. 572.

Ultra id, adde quod, ut est apud Nangium.

Mandatum vocata est illa pedes abluendi cæremonia, quia mandata fuit a Christo Domino, postquam ipse Apostolorum pedes in cœna ultima abluerat Joan. 13 √. 14 & 15. Consuetudo hæc admodum antiqua est, sed non æque universim fuit recepta, aut constanter ubique observata. Etenim S. Augustinus in Epistola ad Januarium, quæ olim erat 119, nunc 55, docet, alios non recepisse consuetudinem pedes abluendi ne ad ipsum sacramentum baptismi videretur pertinere; alios consuetudinem illam abrogasse; alios diversis temporibus id charitatis officium obivisse. Maxime tamen olim fiebat, & hodiedum fit, die Jovis sancto, quo illud quoque obibat S. Ludovicus prælegente aliquo officium de mandato, & fieri per filios suos volebat, teste Vita secunda num. 87. At monachi id frequentius præstabant, ut intelliges ex citatis in Cangii Glossario ad vocem mandatum. Cæremonias ritusque in lotionem adhiberi solitos vide apud Martenium in Tractatu de antiqua Ecclesiæ disciplina tom. 4, pag. 278 & seqq. Verumtamen non servabat has cæremonias S. Ludovicus, quando pauperum pedes lavabat, nisi die Jovis sancto.

Varia in Joinvillio occurrunt exempla, quibus confirmari potest, quam benigne liberis aliorum monitiones audiret. Ingens enimvero bonum in principibus, quorum aures perpetuis adulatorum susurris pulsari solent.

CAPUT II.

**Continentia in usu matrimonii: religiosæ vitæ
desiderium: liberorum educatio,
ac documenta Philippo filio data.**

XI.

De consensu uxoris suæ reginæ, per totum Adventum, [Continentia in matrimonio:] & per totam Quadragesimam, ab opere carnali mutuo continebant: & nihilominus certis aliquot diebus qualibet septimana, similiter in vigiliis & diebus magnorum festorum. Insuper in solemnitatibus, in quibus communicare debebat, pluribus diebus ante communionem, & pluribus post, ob reverentiam sacri Mysterii continebat. Si autem ipsum his continentiae diebus ex certa causa uxorem suam reginam visitare contingeret, & cum ea morari, & ex vicinitate uxoris pro humana fragilitate quandoque motus carnis inordinatos sentiret: surgebat e lecto, per cameram * deambulans, donec carnis rebellio quievisset.

XII.

[14] Nec silendum, quod annos plurimos ante mortem ipse ad culmen omnimodæ perfectionis adspirans, [propositum amplectendi vitam monasticam:] corde devoto firmiter disponebat, quod adulto filio suo primogenito regnum penitus relinqueret, & obtento uxoris assensu Religionem intraret; unam videlicet de duabus, fratrum Minorum scilicet, sive fratrum Prædicatorum. Has enim duas specialissime diligebat, dicens, quod si de corpore suo posset duas facere portiones, unam daret uni, reliquam alteri. Unde & familiariter dicebat, se in hoc modicum gloriari, quod familiares sui, qui sibi quasi continue assistebant, discernere non poterant, quem Ordinem magis diligeret e duobus. Cum autem dictum propositum, nacta oportunitate, consorti suæ reginæ secreto aperuisset, astringens eam quod hoc nullatenus alicui revelaret: ipsa nulla penitus ratione huic Regis petitioni sui desiderio voluit assentire, rationes probabiles assignans in contrarium, ad ipsius Regis propositum refellendum; divina providentia forsitan ordinante ipsum utiliorem in statu pristino ad regnum in pace servandum, & ad totius Ecclesiæ negotia

promovenda. Frustratus igitur a proposito suo pio, deinceps cum minori mundi amore, & cum majori humilitate ac timore remansit in mundo.

XIII.

[15] Et quia de tam sacro conjugio generosa ac sancta proles procedere debuit, [præclara liberorum institutio,] & per Dei gratiam copiosa processit: sequitur videre, quam catholice se habuit Pius pater in suorum instructione ac regimine liberorum. Volebat siquidem, quod pueri jam adultæ ætati propinqui quotidie non solum Missam, sed & Matutinas, & Horas canonicas cum cantu audirent; & quod ad audiendum sermones secum adessent, & quod singuli litteras addiscerent, & Horas beatæ Virginis dicerent; & quod semper cum ipso essent ad Completorium, quod post cœnam suam solemner in ecclesia dici quotidie faciebat, & in fine antiphonam specialem de beata Virgine alte & devote cantari. Dicto Completorio, in camera cum pueris revertebatur, & aqua benedicta a sacerdote circa lectum & per cameram aspersa, residebant pueri circa ipsum, quibus tunc, priusquam recederent, solitus erat aliqua verba ædificatoria dicere, ad institutionem ipsorum. Capellos de rosis, sive alios quoscumque, nolebat quod dicti pueri sacris diebus Veneris in capitibus deportarent, ob memoriam illius sacræ coronæ spineæ, qua caput Salvatoris ea die atrociter fuerat coronatum: & qua corona Rex regum decoraverat tam magnifice regnum suum.

XIV.

[16] Nec prætermittendum ad dicti Regis laudem, quod cum prima vice adhuc esset in peregrinatione Terræ sanctæ ultra mare, [quos cupiebat amplecti vitam religiosam,] & inde postquam in Franciam est reversus, ut

vidimus, Spiritu Dei ductus ordinavit, & in testamento suo scribi voluit, quod duo filii, qui sibi nati fuerant ultra mare, scilicet domnus Jo. & domnus P., cum ad annos discretionis venissent, infra septa Religionis nutrentur; videlicet unus in domo fratrum Prædicatorum Parisius, & alius in domo fratrum Minorum, locis ad hoc competentibus ibidem Regis sumptibus præparatis: ut illic sacris institutis & litteris instruerentur, & ad amorem Religionis salubriter inducerentur; desiderans toto corde, ut documentis salutaribus informati, Domino inspirante, loco & tempore ipsas Religiones intrarent. Similiter filiæ suæ primogenitæ, quæ postea fuit regina Navarræ, cum adhuc esset ipse ultra mare, litteras speciales manu sua scriptas transmisit, in quibus inducebat eam efficaciter & devote ad mundi contemptum, & ad Religionis amorem & ingressum. Insuper ex devotione sua dominam Blancham filiam suam, quantum in ipso fuit, Deo obtulit in abbacia monialium juxta Pontissaram, ubi corpus piæ matris suæ sepultum est: ut ibidem religiose nutretur, & ad Religionis amorem salutaribus verbis, & sanctimonialium exemplis informaretur.

[17] Licet autem is, cujus providentia in sui dispositione non fallitur, [multisque instruxit documentis:] aliter de dictis liberis voluit ordinari, quia forsitan ad bonum ipsorum, & Ecclesiæ Dei utilitatem expediebat melius eos in seculo, & in matrimonio conversari, quam Religionem intrare: tamen prædicta scripsimus, ut pii Regis devotionem fidei, ac fervorem sancti desiderii ostendamus, quibus ad omnem perfectionis apicem tam in se, quam in suis liberis aspirabat. Nec arbitror, quod pius affectus ipsius careat præmio & corona, quamvis voluntas pia ejus optatum non fuerit effectum sortita. Cæterum, in finem præsentis capituli supponere dignum duxi, qualiter Pater catholicus, quasi Domino revelante, propriæ mortis præsciens, ante suam infirmitatem extremam scripsit in Gallico manu sua salutaria

documenta, & catholica instituta, quæ filio suo primogenito, & in ipso cæteris liberis quasi pro testamento reliquit. Horum documentorum manu sua scriptorum post mortem ipsius ego copiam habui, & sicut melius & brevius potui, transtuli de Gallico in Latinum. Quæ documenta sunt hæc:

XV.

[18] Fili carissime, imprimis te doceo, quod Dominum Deum tuum diligas ex toto corde tuo, & ex tota virtute tua: [quibus docet Deum amare,] nam sine hoc non est salus. Fili, debes te custodire ab omnibus, quæ Deo noveris displicere, videlicet ab omni mortali peccato: ita quod prius deberes te permittere omni genere martyrii cruciari, quam aliquod mortale peccatum committere. Præterea si Dominus tibi aliquam tribulationem habere permiserit, benigne, & cum gratiarum actione debes sustinere, cogitans quod ad bonum tuum proveniat, & quod hoc forsitan bene meruisti. Insuper, si Dominus tibi prosperitatem quamcumque contulerit, debes ei humiliter regratiari, cavens ne inde fias deterior, sive per vanam gloriam, sive quocumque alio modo; quia non debes Deum impugnare, vel offendere de donis suis. Item moneo te frequenter confiteri, & quod discretos & honestos tibi eligas confessores, qui te sciant docere, a quibus tibi sit cavendum, & quæ te facere sit necesse. Et tu ad confessores tuos te habeas tam modeste, quod ipsi & amice te, & secure reprehendere audeant.

[19] Libenter etiam & devote audias Officium Ecclesiæ; [virtutes varias exercere,] & quamdiu eris in ecclesia, cave ne vage circumspicias, nec vana loquaris: sed ora Dominum devote, sive ore, sive cordis meditatione; & specialiter amplius intendas devotioni in secreto Missæ circa horam consecrationis Corporis & Sanguinis Domini nostri Jesu Christi. Cor habeas pietatis ad pauperes,

miseros, & afflictos; & secundum posse tuum eis subvenias, & eos consoleris. Si habueris aliquam cordis desolationem, dic eam confessori tuo, vel alicui probro viro; & tunc eam levius feres. Diligas habere semper tecum societatem bonorum, sive Religiosorum, sive secularium, & habe frequenter colloquium cum eis: & cave societatem pravorum. Audi libenter sermones tam in aperto, quam in secreto, & libenter tibi procures indulgentias matris nostræ sanctæ Ecclesiæ. In proximis semper diligas bonum, & odias malum. Noli pati, dici coram te verbum allectivum ad peccatum, nec verbum detractorium de alio: maxime autem nullum verbum blasphemicæ de Deo, sive de Sanctis patiaris dici ab aliquo, quin vindictam de eo fieri facias. De omnibus beneficiis tuis tibi a Deo collatis sic gratias agas illi, ut sis dignus majora accipere.

[20] [justitiam sequi, benignum erga ecclesiasticos se præbere,] Erga subditos tuos ita juste te habeas, quod lineam justitiæ teneas, non declinans ad dexteram, neque ad sinistram: & semper plus te teneas ex parte pauperis, quam divitis, donec sis certus de veritate. Si quis autem contra te querelam habuerit, stes potius pro causa adversarii tui, donec constet tibi de veritate: & sic illi, qui sunt de consilio tuo, citius stabunt pro justitia. Si pro certo intelligas, quod teneas aliquid de alieno, sive ab antecessoribus tuis, sive a tempore tuo, statim restitue. Si res obscura est, veritatem inquire facias per discretos. Sis diligens, quod omnes subditi tui justitia & pace serventur; maxime autem personæ ecclesiasticæ, ac religiosæ. Dicitur de rege Philippo avo nostro, quod quidam de consiliariis suis dixit ei, quod clerici multa damna inferebant ei, jura ipsius usurpando: & mirabantur multi, quod ita tolerabat. Cui rex respondit: "Bene credo quod dicis, sed quando cogito beneficia, quæ mihi Dominus contulit, melius volo pati, quam inter me & Ecclesiam scandalum suscitare". Ama igitur, o filii,

personas ecclesiasticas, serva pacem earum quantum poteris. Libenter subveni pauperibus religiosis in suis necessitatibus, & maxime illis, per quos Deus magis honoratur in terra.

[21] [pacifice & prudenter regnare:] Honora parentes tuos, & reverenter serva mandata eorum. Beneficia ecclesiastica personis idoneis dona de consilio spiritualium virorum, & eis, qui non habent aliud beneficium. Cave, ne absque maximo consilio guerram primus moveas contra aliquem Christianum: & si oporteat fieri, fac caveri, ne innocentes, & ecclesiæ, ac res earum sine merito puniantur. Et quam citius poteris, pacifica de guerris & contentionibus tuis, & de guerris, quæ sunt inter subditos tuos; sicut fecit beatus Martinus, qui bonam virtutum suarum consummationem existimavit, si pacem inter discordantes restituisset. Sis sollicitus, quod habeas fideles præpositos & baillivos; & inquire diligenter, quomodo se gerant: similiter de illis de hospitio tuo. Sis devotus & obediens matri nostræ Romanæ Ecclesiæ, & summo Pontifici tamquam patri spirituali. Labora quod omne peccatum de terra tua removeatur, maxime autem blasphemiciæ & hæreses. Memoriter recognosce, & regratiare Deo super omnibus beneficiis suis. Attende, quod expensæ domus tuæ cum moderamine fiant. In fine obsecro te, o fili, quod si decedam ante te, quod tu fideliter animam meam juvari facias in Missis & orationibus, & mittas per sanctas congregationes regni nostri, ad orationum suffragia impetranda pro me: & quod in omnibus bonis, quæ facturus es, participationem habeam specialem.

[22] [adjecta demum precatione fausta: virtutes, quas hic docet, ipse exercuit.] O fili carissime, in fine do tibi omnem benedictionem, quam pius pater potest donare filio: & tota Trinitas, & omnes sancti custodiant te ab omni malo. Et det tibi Dominus gratiam faciendi suam

voluntatem taliter, quod serviatur & honoretur per te: ita quod post hanc vitam nos simul perveniamus ad ipsum videndum, amandum, & laudandum sine fine. Amen, amen.

En testamentum pii Patris ad filios. O testamentum vitæ & pacis! Testamentum nulla oblivione delendum, nulla similiter ordinatione mutandum! Testamentum non morte testatoris, sed immortalis vitæ adeptione firmatum! Siquidem pius Pater de his, quæ vere sua erant, condidit testamentum; & quæ in se possederat, aliis hæc legavit. Virtutes enim, quas filiis delegavit, in se completas habuit: utpote qui in se prius cœpit facere, & alios postremo docere. Hujus nos, carissimi, tam sancti testamenti generalis patris ac Regis nostri pro modo nostro simus legatarii & hæredes; & præcipue principes, & prælati. Et hæc de doctrina & instructione liberorum dicta sufficiunt. Nunc de modo pœnitentiæ ipsius aliquid disseramus.

ANNOTATA.

Undecim Ludovici liberos enumerat Labbeus in Tabulis genealogicis stirpis regiæ Francorum pag. 56: videlicet septem filios, Ludovicum ante Patrem anno 1260 defunctum, Philippum regni heredem, Joannem in infantia mortuum, Joannem Tristanum aliquot diebus ante Patrem in Africa defunctum, Petrum Alenconii comitem anno 1283 Salerni mortuum, & Robertum natu minimum, cujus posteri hodiedum regnant in Gallia: filias vero quinque, Blancham primo natam primoque e vita sublatam, Elisabetham Navarræ reginam, Blancham cum Ferdinando Alphonsi Castellæ regis filio nuptam, Margaritam Joannis I Brabantiae ducis uxorem, & Agnetem Roberti II Burgundiæ ducis conjugem: de quibus omnibus in Commentario meminimus locis variis.

Id est, sarta e rosis aliisque floribus in modum pileolorum plexa.

De translata anno 1239 Parisios cura S. Ludovici corona spinea late egimus in Commentario § 30.

Joannes Tristanus natus erat Damiatæ anno 1250, Petrus natus esse videtur Cæsareæ anno 1251, nisi post Blancham, quæ anno 1252 Jafæ nata fuit, Sidone natus sit anno 1253, aut initio 1254. Ceterum testamentum Regis, cujus hic fit mentio, nullibi jam comparet: aliud vero conditum anno 1270 dedimus in Commentario § 81.

Sepulturam reginæ Blanchæ vide in notis ad Vitam secundam cap. 1, lit. e.

Habentur hæc documenta in Vita secunda cap. 6; apud Joinvillium vero cap. 29. Quædam etiam ad illa observavimus in Commentario num. 1115. Nec dubium esse potest, quin tam hic quam in Vita secunda fideliter expressa sint, licet in verbis nonnulla sit discrepantia propter interpretationem variam. Illud autem Charissime fili, quod ad singula repetebatur, hic brevitatis causa deinde omittitur.

Virtutes hic filio propositas Sanctum exercuisse, tota Vita confirmat.

CAPUT III.

**Crebra peccatorum confessio: pœnitentiæ opera:
misericordia in pauperes,
eleemosynæ, fundationes.**

XVI.

Sicut in laudem regis Josiæ scriptum præmisimus, quod ipse directus est divinitus in pœnitentia gentis: [Cum

confessione singulis hebdomadis] sic iste in formam & exemplum pœnitentiæ statui omnium gentium a Deo divinitus est exhibitus, & ostensus. Pœnitentiæ enim ipsius multiplex modus fuit. Siquidem sexta feria per totum annum consueverat devote & humiliter confiteri, locum valde secretum ad hoc eligens, & quasi in quolibet manero suo ad hujusmodi providens locum aptum. Et licet consuevisset intra, tamen non omittebat extra. Nam post confessionem, a confessore suo disciplinam semper recipiebat cum quinque catenulis ferreis similiter junctis, capitibus earum in fundo cujusdam parvulæ pixidis eburneæ virgulæ decenter infixis: quæ, peracta disciplina, in pixide replicabantur, & recondebantur. Quam pixidem ipse in bursa ad zonam suam pendente secreto portabat. Similes pixides cum similibus virgulis ferreis, quasi pro secreto xenio, dabat aliquando liberis suis, sive secretis amicis, pro recipiendis loco & tempore disciplinis. Si quando confessor suus, quasi parcens ei, nimis remissos ictus, ut sibi videbatur, ei dabat; quod fortius percuteret, ipse per signum aliquod innuebat.

[24] [ferreo flagello carnem domat;] Hanc autem disciplinam, existimo apud quemdam habuit confessorem, qui erat solitus sibi dare disciplinas nimis immoderatas & duras: super quo caro ejus tenera non modicum gravabatur. Quod gravamen numquam illi confessori, quamdiu viveret, voluit revelare: sed post mortem dicti confessoris, quasi jocando & subridendo hoc alteri confessori suo humiliter recognovit. Et licet, prout dictum est, consuevisset omni die Veneris confiteri; tamen si aliis diebus sibi occurreret aliquid confitendum, non differebat, quin, quantocius posset, confiteretur. Si quid etiam de nocte, ut fieri solet, sibi contingeret, si suum in promptu habere poterat confessorem, mittebat pro eo antequam inciperet Matutinas. Si autem commode habere non poterat, interim capellano confitebatur, qui eum ad Horas dicendas juvabat. Nec omittendum, quod

postquam de transmarinis partibus est reversus, semper duos voluit confessores, unum de Ordine fratrum Minorum, & alium de Ordine Prædicatorum: ut, si unum habere non posset, alium paratum haberet, & ut per hoc amorem ad utrumque Ordinem ostenderet & servaret; & maxime, ut sic conscientia sua securior esse posset, quod in ore duorum testium stat omne verbum: & juxta sententiam Salomonis, ubi multa consilia, ibi salus.

XVII.

[25] Præterea, in Adventu & Quadragesima, diebus Veneris, [quam cilicio etiam,] cilicio ad carnem utebatur. Similiter in quatuor vigiliis beatæ Mariæ: licet a confessore suo pluries sibi dictum fuisset, quod hujusmodi pœnitentia statui suo minime competebat: sed largas eleemosynas pauperibus erogare debebat, & subditis festinatam justitiam exhibere. Tandem confessori suo humiliter recognovit, quod hujusmodi cilicium carnis ejus teneritudinem supra modum gravabat. Unde de consilio ejus uti cilicio humiliter prætermisit. Tamen nonnumquam in Quadragesima loco cilicii quadam zona lata de cilicio, sive fascia se cingebat. Insuper loco prædicti cilicii, quasi in recompensationem, voluit quod omni die Veneris in Adventu & Quadragesima, confessor suus reciperet de mandato ipsius XL solidos Parisienses, ad erogandum secreto pauperibus.

XVIII.

[26] Consuetus erat per totum annum omni sexta feria jejunare, [& crebris jejuniis affligit.] & quarta feria a carnibus & sagimine abstinere. Aliquando etiam diebus Lunæ a carnibus similiter abstinebat. Sed propter debilitatem corporis hanc diem dimisit consilio discretorum. Insuper quatuor vigiliis præcipuorum festorum beatæ Virginis in pane & aqua jejunabat.

Nihilominus in Parasceve, & quandoque in vigilia omnium Sanctorum, ac aliquibus aliis solemnibus jejuniis per annum similiter in pane & aqua jejunare volebat. Sextis feriis in Quadragesima & Adventu a fructibus & piscibus abstinebat. Tamen aliquando de licentia sui confessoris uno genere piscium, & uno genere fructuum utebatur. Audivit a quodam Religioso, quod ab omni genere fructuum comedendo penitus abstinebat; nisi quando prima vice novus fructus sibi afferebatur, quasi in gratiarum actionem semel inde gustabat, deinceps erat abstinens toto anno. Quod cum sanctus Rex confessori suo retulisset, quasi suspirans quod tantam perfectionem aggredi non auderet; concepit in animo saltem facere e converso, videlicet ut cum sibi novus fructus primitus offerretur, inde non comederet ea vice, quasi primitias immolando Domino. Et tunc secure deinceps comedeat. Et credo quod ita postmodum, sicut proposuerat, observavit. Nullum, vel paucissimos recolo me vidisse, qui tanta aquæ copia vinum suum obrueret, sicut ipse.

XIX.

[27] Porro ab infantia creverat secum miseratio. Et quia erga afflictos & pauperes pia semper gestabat viscera charitatis, [Liberalitas Sancti in pauperes,] eleemosynas ejus, quas enarrat omnis ecclesia Sanctorum, nec simulare debeo, nec sufficio explicare. Siquidem quotidie, ubicumque esset, in domo sua reficiebantur pane, vino, & carnibus, sine civibus, plus quam centum viginti pauperes. In Quadragesima vero, & Adventu, atque devotis diebus, summa pauperum augebatur. Frequenter ipsemet pius Rex pauperibus serviebat, & coram eis fercula ministrabat, panem scindebat, ac denarios multos manu propria eis dabat; & ante eos pauperiores eligebat, ut largius eis daret. Specialiter autem in quibusdam jejuniorum diebus & solemnibus vigiliis, ducentis pauperibus manu propria, antequam comederet, de

prædictis omnibus serviebat. Præter hæc, quotidie in prandio & in cæna habebat prope se tres senes pauperes comedentes, quibus de cibariis suis charitative mittebat, & in fine prandii certam summam pecuniæ eis dabat.

[28] Cæterum, quis enarrare sufficeret, quam largas & frequentes eleemosynas pius Rex assidue erogaret pauperibus Religiosis, [ac religiosos,] ac conventibus plurimis tam sanctimonialium, quam virorum, similiter hospitalibus pauperum, ac domibus leprosum, & aliorum collegiis pauperum, tamquam specialis pater eorum? Sane, cum inter cetera pietatis opera, singulis annis solitus esset circa principium hiemis conventibus fratrum Minorum, & fratrum Prædicatorum Parisiensium summam pecuniæ elargiri pro suis necessitatibus providendis, & quando amplius indigebant, suum beneficium ampliare; post illius concessionem eleemosynæ, ex affluentia pietatis, quam gerebat in pectore, familiaribus, qui aderant, serenissimo vultu, ac corde devoto dicebat: "O Deus, quam bene reputo hanc eleemosynam esse erogatam tot & tantis fratribus, qui de toto corde ad istos conventus Parisiis pro studio sacræ doctrinæ confluunt" & exinde, quod de Scripturis divinis hauserunt, per totum mundum ad Dei honorem, & animarum salutem effundunt!

[29] [quibus multa monasteria, valetudinaria,] Præterea ab ineunte ætate domus & monasteria religiosorum cœpit ædificare quamplura: inter quæ specialiter illud præclarum beatæ Mariæ Regalis Montis Cisterciensis Ordinis monasterium, & ecclesiam admirandæ pulcritudinis de proprio suo construxit, & copiosos redditus assignavit; ubi magna & sancta monachorum congregatio Deo servit. Domos insuper quamplures fratrum Prædicatorum atque Minorum in diversis regni sui partibus ædificavit, & jam incæptas ad consummandum adjuvat. Domum de Parisiis cum magnis sumptibus

ampliavit, & redditibus augmentavit. Insuper domos hospitales pauperum apud Pontisaram, Compendium, & Vernonem, magnis & sumptuosis ædificiis construxit, & magnos redditus assignavit. Monasterium autem sancti Matthæi juxta Rothomagum de proprio adquisivit, in quo posuit religiosas sorores de Ordine beati Dominici circiter quinquaginta, devote Domino servientes, & eisdem redditus sufficientes providit.

[30] [templa, stabilesque eleemosynas fundat,] Domum etiam magnam cæcorum pauperum Parisiis construi fecit, ubi plus quam trecenti quinquaginta cæci pauperes commorantur, in capella ibi constructa divinum servitium audientes. Præterea miserandarum mulierum, quæ propter victus penuriam erant publice expositæ ad peccatum, vel ad exponendum paratæ, quæ tantum panem & aquam ab ipso petebant, ut sic a peccato caverent, in domo Filiarum Dei Parisius magnam multitudinem congregavit, & eisdem pro sustentatione annuatim quatuor centum libras Par. assignavit. Insuper monachis Ordinis Cartucensis prope Parisios in loco, qui dicitur Vallis-viridis, & locum aptum providit, & ad vivendum Deo ibidem sufficientes redditus contulit. Domum insuper Paris. honestarum mulierum, quæ vocantur Beguinæ, de suo adquisivit, & eisdem assignavit, in qua religiose & honeste conversantur circiter quadringentæ: & pluribus exceptis, maxime pauperibus nobiles, quamdiu viverent, de sustentatione quotidiana providit. Similiter in pluribus aliis regni sui civitatibus atque castris dictis Beguinis domos ad habitandum providit. Præterea, quia circa initium Quadragesimæ piæ memoriæ Rex Philippus annuatim circiter tria millia librarum solebat pauperibus erogare, sed nulla super hoc confirmatio habita: iste devotissimus Successor hanc piam eleemosynam per cartam suam in perpetuum confirmavit, per litteras, unde poterat per dessuetudinem amitti.

[31] [quam liberalitatem contra obtrectatores defendit.] Igitur piissimus Rex, pauperum pater ac consolator, qui de corde suo constituerat spirituale Domino hospitale, omnes Religiosos, qui veniebant ad ipsum, cujuscumque pauperis Ordinis, dum tamen esset a Sede Apostolica confirmatus, benigne suscipiebat, & Parisius sumptibus propriis de loco commodo providebat. Cum autem intelligeret, quod nonnulli ex familiaribus suis ex largitate eleemosynarum suarum murmurarent, eisdem dicebat, quod cum oporteret quandoque in expensis excedere, potius eligebat quod excessus fierent in eleemosynis propter Dominum, quam in secularibus & mundanis: ut excessus, qui fiebat in spiritualibus, excusaret atque redimeret excessum, quem frequenter oportebat fieri in mundanis. Nihilominus tamen in solemnitatibus regiis, & tam in quotidianis sumptibus domus suæ, quam in parlamenti, & congregationibus militum & baronum, sicut decebat regiam dignitatem, liberaliter ac largiter se habebat: & serviebatur in domo sua multum curialiter ac decenter, plus quam in prædecessorum suorum regum curiis. Volebat insuper, quod reliquiæ ciborum de mensis domus regiæ sollicite ac fideliter servarentur: ita quod non licebat alicui extra domum aliquid de dictis reliquiis exportare, nisi de licentia eleemosynarii specialis. Unde pauperes exinde magnum commodum reportabant.

CAPUT IV.

**Sancti in beneficiis conferendis cautela; auctoritas
apud omnes; frequens oratio, aliaque pietatis
exercitia; cura alienam salutem,
& studia promovendi.**

XX.

Sane in beneficiis ecclesiasticis conferendis, quæ ad patronatum sive donationem ipsius pertinebant, [Prudens

Sancti cautela in beneficiis ecclesiasticis conferendis:] Deum semper præ oculis habebat, & electis & probatis personis ea, quantum poterat, conferebat: præcipue autem in ecclesiis cathedralibus, ubi Sede vacante, ratione custodiæ regalis, ex consuetudine pertinebat ad eum collatio præbendarum. Quas personas inquiri & eligi faciebat per cancellarium Parisiensem, & alios viros bonos: specialiter autem per fratres Prædicatores, atque Minores. Atque clericos in memoriali suo scribi volebat, ut eisdem loco & tempore provideret. Nec prætermittendum, quod hanc consuetudinem observabat, quod nulli, quantumcumque litterato, vel famoso, aliquod beneficium ecclesiasticum possidenti conferret aliud ecclesiasticum, nisi prius beneficium simpliciter resignaret: vel beneficium non vacans omnino alicui concedere, vel conferre volebat, donec testimonium haberet & certitudinem, quod vacaret. Exultabat autem plurimum a Domino cor ejus, quando personæ magni testimonii ac excellentis famæ aliquod bonum beneficium conferebat.

[33] [auctoritas apud subditos,] Et ut breviter ea, quæ ad laudem pietatis ac misericordiarum ipsius pertinent, concludamus; quidquid in operibus pietatis vel usus pauperum erogabat, vel personis boni testimonii conferebat, æstimabat optime collatum. Quod autem in superfluis domorum suarum ædificiis expendebat, sive in aliis mundanis supervacuis, videbatur quasi perditum reputare. Advertendum autem, quod hoc aperte videtur fuisse divinæ virtutis operatio, ac meritorum sancti Regis declaratio, quod cum secundum iudicium hominum mundanorum non esset multum profusus in largis muneribus conferendis baronibus sive militibus regni sui, nec etiam quantum ad ipsos multum affabilis in verborum blanditiis, sive applausionibus forinsecus videretur, per quæ corda eorum attraheret ad amorem: omnes tamen tam majores quam minores ipsum habebant in magna reverentia & timore, propter fidelitatem & sanctitatem

ipsius atque justitiam. Scientes enim eum virum justum, & sanctum, metuebant eum. Unde post suæ primordia juventutis, non fuit qui auderet insurgere, vel attentare aliquid contra ipsum. Aut si fuit rebellis aliquis, cito sub ejus humiliabatur imperio. Et, sicut legitur de rege pacifico Salomone, habuit pacem undique in circuitu regni sui. Et quod de Atha rege Juda dicitur, quod regnavit in pace, nulla temporibus ejus bella surrexere, pacem per gyrum Domino largiente. Sane si quos etiam hostes & æmulos latenter habebat, eos sagaciter & caritative adtrahebat ad pacem & benevolentiam, suis curialitatibus & auxiliis opportunis. Et quia placebant Domino viæ ejus, inimicos ipsius, si quos habere poterat, convertebat ad pacem.

[34] Non solum autem ad subditos clementer & pacifice se habebat, [& vicinos principes populosque:] sed etiam ad alios finitimos & vicinos, ad principes & villarum rectores. Pro pace inter eos, & concordia reformanda frequenter nuncios suos providos & discretos cum magnis sumptibus destinabat, & eos sic ad pacem, populares & pauperes ab oppressionibus & afflictionibus, quæ in guerris solent contingere, conservabat. Sic autem gratiose erga omnes tam subditos quam vicinos, necnon extraneos remotos fideliter, misericorditer, & clementer in omnibus se gerebat, quod ab omnibus merebatur honorari pariter & amari; & regnum ejus sic cum sui custodia & tranquillitate cordis in pace servari. Nam scriptum est: Misericordia enim & veritas custodiunt regem, & firmatur clementia thronus ejus. Thronus quippe ejus sicut sol in conspectu omnium renitebat, & respectu etiam cæterorum. Nam sicut sol suos ubique diffundit radios, sic ab ipso diffundebantur ibique beneficia sui luminis, & caloris: exempla videlicet luminosa suæ vitæ laudabilis, & opera charitatis inextinguibilis, & amoris.

XXI.

[35] Omnes Horas canonicas, & etiam de beata Virgine, [consuetudo Horas recitandi canonicas, aliaque] cum cantu quotidie audire volebat. Etiam si eas in itinere equitando audire contingeret, nihilominus eas inter se & capellanum suum, tam de die, quam de beata Virgine, submisce dicebat. Insuper Officium mortuorum quotidie cum novem lectionibus, etiam in festis quantumcumque solemnibus, dicebat cum capellano suo. Raro accidebat, quin quotidie duas Missas audiret, & frequenter tres vel quatuor. Cum autem audivisset, quod nobilium aliqui murmurabant super hoc, quod tot Missas, tot sermones audiret: respondit, quod si in duplo de tempore poneret in ludendo ad aleas, & currendo per sylvas pro venationibus & aucupiis, nemo super his loqueretur. Aliquanto tempore in consuetudinem duxit, circa mediam noctem surgere ad Matutinas a capellanis suis & clericis in capella cantandas; ut post Matutinas rediens, ante lectum suum quietum spatium orandi haberet. Tunc, sicut familiariter dicebat, non habebat timorem, quod si tunc Dominus ei aliquam devotionem immitteret, impedimentum a supervenientibus pateretur. Et tunc tamdiu in oratione permanere volebat, quantum duraverant in ecclesia Matutinæ.

[36] Sed cum ipsum nihilominus oporteret propter instantia negotia ad Primam surgere satis mane, [pietatis exercitia] & ex his vigiliis corpus ejus & caput maxime non modicum debilitari & gravari poterat; adquevit consilio & precibus discretorum, videlicet quod ad Matutinas surgeret tali hora, quod post modicum spatium Primam, & Missas, & Horas cæteras continue posset audire. Dum Horæ cantarentur, nolebat alicujus colloquio impediri, nisi urgeret aliqua utilitas; & tunc breviter & succincte. Sicut autem in laudem regis Josiæ præmisimus, quod fecit phase, quale ante non fuerit, nec quisquam de

regibus fecit tale: sic iste solemnitates præcipuas anni, non solum Pascha, sed & ceteras festivitates devotas faciebat venerabiliter ac studiosissime celebrari; convocans ad hoc pluries in anno clericos electos & gratiose cantantes, & maxime de Bonis-Pueris, qui in sancta congregatione Parisius morabantur: quibus in recessu denarios erogabat, illisque pro magna parte anni in studio sustentabantur.

[37] [pie ac reverenter obeundi:] Lacrymarum gratiam plurimum affectabat, & super hoc defectu confessori suo pie & humiliter conquerebatur, familiariter ei dicens, quod quando in letania dicebatur, "Ut fontem lacrymarum nobis dones", devote dicebat: "O Domine, fontem lacrymarum non audeo postulare, sed modicæ lacrymarum stillæ mihi sufficerent ad cordis mei ariditatem & duritiam irrigandam". Aliquando etiam confessori suo familiariter recognovit, quod quandoque Dominus in oratione aliquas lacrymas sibi dedit, quas cum sentiret per genas suaviter ad os influere, non solum cordi, sed gustui suo dulcissime sapiebant. Congregationes Religiosorum frequenter ac devotissime visitabat, & ab eis pro se & amicis suis, vivis ac defunctis, piarum orationum & Missarum suffragia humiliter, & flexis genibus, in capitulo stipulabatur. Fidelissimus erat ad orandum, & ad faciendum orari pro familiaribus suis, servientibus suis, & amicis defunctis.

XXII.

[38] Nec silendum arbitror, quam humiliter, quam catholice se habuit Rex devotus in peregrinatione, [piissima peregrinatio in Nazareth:] quam fecit de Acon in sancta ac devota civitate Nazareth. Nam in vigilia Annunciationis Dominicæ ivit indutus ad carnem cilicio, de Sophera, ubi ea nocte jacuerat, in Cana Galileæ: inde in montem Thabor, inde eadem vigilia descendit in

Nazareth. Cum autem a longe locum sanctum videret, descendens de equo, flexis genibus devotissime adoravit, & sic pedes incessit, donec humiliter civitatem sacram, & pium locum Incarnationis intravit. Ea die in pane & aqua devote jejunavit, quamvis plurimum laborasset. Quam devote ibidem se habuerit, quam solemniter & gloriose fecerit celebrari Vesperas, Matutinas, Missam, & cetera, quæ ad solemnitatem tam celebrem pertinebant, testes esse possunt, qui affuerunt, de quibus nonnulli attestari veraciter, sive edere potuerunt, quod postquam Filius Dei in eodem loco de gloriosa Virgine carnem assumpsit, numquam tam solempne, tamque devotum Officium fuerit ibi factum. Ibidem devotus Rex, Missa in altari Annunciationis celebrata, sacram communionem accepit. Et domnus Odo Tusculanus Apostolicæ Sedis legatus ad majus altare ecclesiæ Missam solemnem celebravit, & sermonem devotum fecit. Ornamenta ecclesiæ pretiosissima ac devotissima Rex per omnia Catholicus habere volebat, & secundum quod variis solemnitatibus congruebat, ornamenta seu paramenta diversorum colorum habebat: & super hoc gerebat ipse curam ac sollicitudinem specialem. Præterea indulgentias a domino Papa, & ab aliis prælatis Ecclesiæ sollicite procurabat, & impetratas devote & humiliter frequentabat.

XXIII.

[39] [verbum Dei libenter audit, aliisque prædicandum curat: nautas ad confessionem hortatur:] Valde frequenter sermones audire volebat, & quando sibi bene placebant, eos optime retinebat, & aliis repetere multum gloriose sciebat. Dum in reditu peregrinationis transmarinæ per decem septimanas, vel circa, moram in mari faceret, ordinavit quod & in navi tres haberet sermones qualibet septimana. Cæterum, dum mare tranquillum erat, & navis labore & opera nautarum minime indigeret; volebat pius

Rex, quod dicti nautæ sermonem specialem haberent de competente ipsis materia, scilicet de articulis fidei, & moribus, & peccatis, considerans quod hujusmodi gens audiret rarissime verbum Dei. Voluit insuper, quod nautæ prædicti singuli confiterentur sacerdotibus ad hoc electis: & ad hoc ipsemet ore suo exhortationem fecit eisdem valde salutarem & efficacem, persuadens ipsis & exprimens, quam frequenter essent in mortis periculo, propter maris discrimina repentina. Inter cætera autem dixit eis verbum notabile, & memoria dignum: videlicet, quod si interim dum unus nautarum confiteretur peccata sua, navis officio suo forsitan indigeret; "Ego, inquit Rex, libenter manum meam apponam, sive ad cordam trahendam, sive ad aliquid aliud faciendum". Nec fuit inanis pia ipsius exhortatio. Nam nonnulli nautæ tunc fuerunt confessi, qui per annos plurimos numquam confessi fuerant.

[40] Audivit fidelis Rex, dum adhuc esset ultra mare, [bibliothecam colligit,] de quodam magno Sarracenorum soldano, qui omnia librorum genera, quæ necessaria esse poterant philosophis Sarracenis, diligenter faciebat inquire, & sumptibus suis scribi, & in armario suo recondi; ut literati eorum librorum copiam possent habere, quoties indigerent. Considerans igitur pius Rex, quod filii tenebrarum prudentiores esse videntur filiis lucis, & erroris sui amplius zelatores quam sint filii Ecclesiæ veræ fidei Christianæ; concepit, quod revertens in Franciam omnes libros sacræ Scripturæ, quos utiles & autenticos in diversis armariis abbatiarum invenire valeret, transcribi sumptibus suis faceret, ut tam ipse quam viri litterati ac religiosi familiares sui in ipsis studere possent; ad utilitatem ipsorum, & ad ædificationem proximorum. Sicut cogitavit, ita & reversus perfecit, & locum aptum & fortem ad hoc ædificari fecit, scilicet Parisius in capellæ suæ thesauro, ubi plurima originalia tam Augustini, Ambrosii, Hieronymi, atque Gregorii, necnon & aliorum

orthodoxorum Doctorum libros sedule congregavit: in quibus, quando sibi vacabat, valde libenter studebat, & aliis ad studendum libenter concedebat: maxime autem si vacare poterat ad studendum propter dormitationem diurnam, antequam prodiret in publicum, sive ad loquendum cum adventantibus, sive ad Vesperas audiendum.

[41] Potius autem volebat de novo facere libros scribi, [quam Religiosis in testamento legavit.] quam emere jam conscriptos: dicens, quod hoc modo sacrorum librorum numerus & utilitas copiosius augebatur. De his autem libris, quos, sicut diximus, fecit scribi, & quos in armario Parisius dereliquit, in suo disposuit testamento, quod una pars esset fratrum Minorum, & altera fratrum Prædicatorum, reliqua monachorum Regalis montis, Ordinis Cisterciensis, quos ipse fundavit omnino de suo. Quando studebat in libris, & aliqui de familiaribus suis erant præsentibus, qui litteras ignorabant, quod intelligebat legendo proprie & optime noverat coram illis transferre in Gallicum de Latino. Non libenter legebat in scripturis magistralibus, sed in Sanctorum libris authenticis & probatis.

ANNOTATA.

Collegium Bonorum puerorum erat, in quo nutriebantur pauperes studiosi Parisiis. Illis in testamento suo legavit Sanctus 60 libras Parisienses, ut invenies in Commentario prævio num. 1042. De hoc collegio plura habet Bulæus in Historia universitatis Parisiensis tom. 3, pag. 217 & seqq.

Contigit hæc peregrinatio anno 1251, ut dictum est in Commentario num. 703. De Nazareth ita scribit Quaresmius in Elucidatione Terræ sanctæ tom. 2, pag. 816: Nazareth est parva civitas in provincia Galileæ

inferioris,.. in tribu Zabulon & monte posita, & sterilibus montibus circumdata. Civitatem vocat Quaresmius, at vicus passim vocatur ab aliis, & modicus quidem vicus est hoc tempore, ut testatur P. Neret testis oculatus in Opusculo de Missionibus Societatis Jesu Orientalibus tom. 5, pag. 99, ubi adjungit unius diei itinere distare Acone seu Ptolomaïde. Porro cum ibi fuit S. Ludovicus, ædes sacra nondum translata erat, de cujus in Dalmatiam primum, deindeque Lauretum translatione, fuse disputat laudatus Quaresmius.

Sephoris sive Diocæsarea civitas, eodem teste pag. 852, distat quatuor milliaribus a Nazareth Ptolomaïdem versus.

Nimirum in illam, quæ Sepher-Cana nominatur, cum viculus ille, qui Cana Galilææ sine addito dicitur, longius distet. Vide dicta nostra in S. Bartholomæo pag. 7.

Mons Thabor distat, teste Quaresmio pag. 844 duabus leucis a Nazareth; cui consonat laudatus P. Neret pag. 110.

Testamentum illud dedimus in Commentario, ubi hæc invenies num. 1038.

Id est, non delectabatur methodo scholastica theologorum, quæ propter continuas disputationum tricas minus animum pascit, sed aliunde sua non caret utilitate.

CAPUT V.

**Pietas erga Dominicæ passionis instrumenta:
expeditio prima contra Saracenos,
gestaque in Oriente breviter perstricta:
mors matris Blanchæ audita.**

XXIV.

Quanta devotione fidei, & quam immensis laboribus & expensis, [Fides Sancti, ac pietas erga instrumenta Dominicæ passionis;] ac nunciorum suorum periculis obtinuerit a Constantinopolitano Imperatore coronam a spineam Salvatoris, & partem maximam sanctæ crucis, cum aliis reliquiis multis ac plurimum pretiosis; & cum quanto gaudio procul occurrerit obviam Rex devotus ad dictas reliquias reverenter suscipiendas, necnon cum quam solemnem ac devotissimam processionem totius cleri & populi preciosæ reliquiæ Parisius sint receptæ, ipso Rege hunc sacrum thesaurum ex una parte propriis humeris ac nudis pedibus deportante, testis est is libellus, qui diligenter super iis est confectus, de quo ad Matutinas legitur in solemnitatibus dictæ coronæ, cæterarumque reliquiarum Quas solemnitates pius Rex celebriter fieri instituit bis in anno, videlicet die anniversaria, qua Parisius receptæ sunt. Cæterum, quam mirificam, quam speciosam, ac nobilem capellam Parisius fecit fabricari, necnon quam preciosam & admirabilem thecam fieri fecit, auro, & argento, & lapidibus preciosis ornatam, ad prædictas sacras reliquias honorifice recondendas; testes esse possunt, qui Parisius prædicta diligenter viderunt. In qua capella canonicos atque capellanos instituit, & magnos redditus assignavit, sicut decebat regiam dignitatem: ut ibidem Domino in perpetuum in divino officio serviretur. Hæc omnia zelum fidei Christianæ in ipso commendant.

XXV.

[43] Præterea Rex quanto fervore fidei bis peregrinationem assumpserit transmarinam, quantosque in ea sustinuerit sumptus, [expeditio contra Saracenos prima, captivitas, liberatio;] pericula, ac labores, pene innotuit toti mundo. Sane qualiter in prima sua

peregrinatione, & post multos labores in primo adventu suo in Ægyptum sibi Dominus miraculose reddiderit Damietam; quomodo postmodum divina permissione a Sarracenis captus, quam sapienter se habuit in... & quamdiu fuerit in manibus eorum detentus, testes sunt qui cum ipso præsentibus fuerunt. Ita quod ipsi Sarraceni eum sanctissimum, ac veracissimum, necnon sapientissimum reputabant. Denique advertendum, quod si captus fuit a Sarracenis, non est multum admirandum: sed est divino miraculo, & ipsius potentia, necnon sancti Regis meritis adscribendum, quod ita de facili, & satis pro modico pretio, contra spem fere omnem, ipse & fratres sui, & exercitus Christianus, fuerint satis incolumes & sani de impiorum manibus liberati. Denique non silendum est, quod quando ipse Rex captus fuit, graviter ægrotabat illa mortifera & generali infirmitate, qua maxima pars exercitus illis diebus est defuncta; ita quod de vita ipsius modicum sperabatur. Sed eo capto, providente ipso, qui diligentibus se omnia cooperari facit in bonum, soldanus per medicos suos, qui melius quam nostri noverant artem curationis infirmitatis hujus, fecit eum custodiri diligentius ac sanari; & omnia necessaria, quaecumque Rex petiisset, abundanter & curialiter ministrari. Ita quod de ipso atque de suis potuit vere dici: Et dedit eos in conspectu omnium, qui ceperant eos.

XXVI, XXVII.

[44] Igitur divina virtute liberatus, & pace seu trevis cum Sarracenis firmatis, necnon captivis, qui tunc potuerunt haberi, [gesta deinceps in Palæstina: cura de Saracenis conversis.] reductis, venit pius Rex in Achon: habitoque communi consilio tam cum suis, quam cum tertæ illius militibus & prælatis, dicentibus plurimis & discretis, quod si post tale infortunium rediret in Franciam, in maximo perditionis periculo dimitteret Terram sanctam, & quod essent perditæ residui captivi, qui nondum adhuc fuerant

liberati: Rex pietate & fidei virtute permotus consensit morari in Syria, quamdiu Domino placuisset, licet nonnulli suorum aliter suaderent. Moratus est itaque postea in Terram sanctam per annos quinque, vel circa: nec mora sua fuit inanis, & vacua. Nam in spatio illo cum magnis sumptibus ædificavit Cæsaream muris fortissimis in circuitu civitatis. Eodem modo Joppen & Sidonem. Multa insuper posuit in ampliando & fortificando muros civitatis Achon. Licet autem labores hujus, quamvis plurimum sumptuosi, modicum effectum utilitatis Christianitati visi fuerint contulisse, credimus quod per ipsum non stetit: sed potius ex secreto & nobis ignoto Dei judicio hoc processit, & culpis aliorum hoc exigentibus potius, quam suis. Insuper in moræ illius spatio Sarraceni multi ad ipsum pro Christianitate suscipienda venerunt, quos gaudenter recipiebat, & baptizari faciebat, & in fide Christi instrui diligenter: & eos in omnibus propriis sumptibus sustentabat, & in Franciam secum adduxit, & ipsis & uxoribus ac pueris eorum, quamdiu viverent, provisionem adsignavit. Sclavos, & multos Sarracenos, sive gentiles, de proprio emi fecit, & baptizari, & provisionem eis similiter assignavit.

XXVIII.

[45] Dum moraretur in Joppe ad instaurandos ejusdem loci muros, [Audita matris suæ morte,] venerunt rumores de pio obitu dominæ Blanchæ illustrissimæ matris ejus. Quos cum primo dominus legatus audisset, assumpto secum Tyrensi archiepiscopo, qui tunc domini Regis sigillum portabat, placuit ei quod ego tertius essem cum eis. Accedens igitur legatus ad Regem, & nos duo cum eo, dixit quod volebat secreto in camera sibi loqui, præsentibus nobis duobus. Attendens igitur Rex gravem legati faciem, cognovit quod aliquid triste dicere sibi vellet. Duxit itaque Vir Deo plenus legatum & nos de camera in capellam suam, quæ cameræ erat conjuncta: &

clausis cameræ ostiis sedit coram altari, & nos cum eo. Tunc legatus prudenter Regi exposuit varia & magna beneficia, quæ divina bonitas sibi abundanter contulerat ab ineunte puerili ætate: inter alia autem, quod per gratiam suam sibi providerat talem matrem, quæ ipsum tam catholice instruxerat, & tam fideliter tamque prudenter tractaverat, & administraverat negotia regni sui.

[46] [pie & constanter divinæ voluntati se submittit,] Subjuncto post modicum cum singultu & lacrymis dictæ reginæ obitu tam damnoso, tamque plangendo, Rex catholicus ejulans alta voce, & in lacrymis resolutus, coram altari genua flexit, & manibus junctis, ac devotissime plorans, ait: "Gratias ago tibi, Domine Deus, qui dilectissimam matrem ac dominam, quamdiu bonitati tuæ placuit, mihi commodasti: & nunc, Domine, per corporalem mortem eam tibi secundum tuum beneplacitum accepisti. Verum est, Domine, quod ego nuper eam super omnes mortales creaturas, prout bene meruerat, diligebam: sed ex quo beneplacitum est ante te, sit nomen Domini benedictum in secula, Amen". Post hæc, dicta brevi commendatione a legato pro anima defunctæ, voluit Rex solus in capella remanere. Tamen recedente legato & archiepiscopo, tunc me solum secum retinuit. Sed ne immoderata tristitia gravaretur, accessi ad ipsum, prout poteram, consolandum, humiliter dicens ei, quod ad præsens satis naturæ reddiderat, quod naturæ debebat: sed jam opportunum erat, quod gratia Dei, quæ in ipso erat, redderet, quod ad rationem illuminatam per gratiam pertinebat. Quam admonitionem prudenter excepit, & effectui mancipavit. Nam mox e loco illo surrexit, & in oratorio suo secessit, ubi dicere consueverat Horas suas. Ibi me solum cum vocavit, & ex voluntate ipsius nos duo pariter diximus totum Officium mortuorum, scilicet Vesperas & Vigilias cum novem lectionibus. Et non modicum sum miratus, quod cum cor

ejus esset tam diri vulneris novitate subcussum, & graviter sauciatum, non recolo quod potuerim perpendere ipsum in aliquo versu psalmi, sive in aliqua lectione, quam diceret, deficere, vel errare: sicut frequenter solet accidere humano cordi, mæstis & subitis rumoribus perturbato. Hoc ergo vere attribui virtuti divinæ gratiæ, atque constantiæ cordis ejus.

[47] Fidissimus filius extitit animæ piæ matris. Nam infinitas Missas, [ejusque animam multis precibus & Sacrificiis juvandam curat.] & multiplicium orationum devota suffragia in Religiosorum collegiis impetravit. Item & ex tunc continue coram se quotidie specialem Missam voluit celebrari; nisi diebus Dominicis, & festis præcipuis. Postmodum mansit adhuc in Terram sanctam plus quam per annum. Nam peracta instauratione murorum Joppensium, ivit ad ædificandos muros fortes in circuitu civitatis Sidoniensis. Quo facto, intellexit per plures litteras & nuntios de Francia venientes, quod post mortem matris suæ regno suo periculum maximum imminebat, tam ex parte Angliæ, quam ex parte Alemanicæ. Unde consilio habito cum discretis, assensit ad propria remeare: relictis tamen cum domino legato multis militibus, & expensis in succursum & subsidium Terræ sanctæ. Sane cum quanta devotione & lacrymis, cum quanta benedictione & favore totius populi Acconensis, necnon militum & prælatorum, usque ad navim ab eisdem prosecutus fuerit, exprimere non possumus.

ANNOTATA.

Hæc omnia in Commentario latius sunt exposita. Consule itaque de corona spinea § 30, de crucis parte aliisque reliquiis § 36, de capella sancta canonicisque ibidem fundatis § 37.

Expeditio illa suscepta anno 1248, capta Damietta 1249, in manus vero Saracenorum Rex incidit 1250, ac post mensem circiter liberatus fuit. Hæc omnia ordine temporis in Commentario sunt relata.

Achon, aliis Acon, Accon, & Ptolemais: Galli historici nunc passim vocant Saint Jean d'Acre; vel Acre tantum, Itali autem Acri. Nos communiori tunc nomine in Commentario usi sumus, atque Acconem vocavimus eo libentius quod id nomen urbis illius antiquissimum sit: nam Judic 1 v . 31 urbs in eodem Phœniciaë tractu sita Accho vocatur, quam hanc ipsam esse Calmetus indubitanter affirmat. Porro præcipuum tunc erat Christianorum propugnaculum, situm ad Mare mediterraneum in Phœnicia.

Rediit anno 1254, ita ut quatuor tantum annis ibidem substiterit, quod certum est ex gestis eodem anno in Gallia. Restaurationem oppidorum, quæ hic nominantur, ordine temporis in Commentario dedimus, uti & reditum in Franciam.

A Guilielmo Hollandiaë comite ac Romanorum rege, cui pro Flandriaë comitissa se opposuerat Carolus regis frater. De hoc bello, paceque demum opera Ludovici conciliata, videri potest Commentarius num. 813 & seqq.

CAPUT VI.

**Reditus Sancti in Franciam:
periculum naufragii:
profectus in virtutibus:
leges contra blasphemos:
modus tangendi strumosos:
multiplex fidei zelus.**

Navem igitur ascensurus, ex devotione sua fecit poni in navi Corpus Domini Jesu Christi, [Pietas Sancti, dum redit in Franciam,] pro communicandis infirmis, ac pro se ipso & suis, quando sibi expediens videretur. Et quia alii peregrini quantumcumque magni hoc facere non solebant, obtinuit super hoc a domino legato licentiam specialem. Hunc autem sacrum thesaurum in loco navis dignissimo & convenientissimo fecit poni, & preciosum tabernaculum ibi erigi, pannisque sericis & aureis operiri. Fecit insuper ibidem altare collocari, & decenter ornari, ubi quotidie divinum Officium solemniter audiebat: videlicet omnes Horas canonicas, & præter canonem, quæ pertinebant ad Missam, sacerdote & ministris sacris vestibus indutis, secundum quod congruebat diei. Diligens erat valde circa infirmos, quod haberent necessaria, secundum quod eorum infirmitas exigebat; & maxime quod confessione facta, omnia sacramenta perciperent. scilicet sacram Communionem, & Unctionem extremam. Mortuis vero debitas exequias a capellanis suis exhiberi faciebat.

XXX.

[49] Nec prætereundum, quod tertia nocte postquam a portu Achon cum eo recessimus, [atque in periculo naufragii;] aliquantulum ante diem, dum prope Cyprum essemus, navis subito impegit in rupem, sive in lingulam terræ, vel arenæ, induratam quasi in lapidem. Rupes illa, sive lingula procul protendebatur in mari. Ubi igitur auræ impulsione navis fortiter est collisa, clamantibus cunctis & ejulantibus, & vere æstimantibus quod navis esset in fundo sentinæ quassata; nautæ quasi penitus desperabant, quærentes quid agere vel qualiter se habere deberent. Rex autem catholicus fidem & spem in Deo concipiens, intellecto periculo, quasi corporis sui oblitus, necnon uxoris suæ Margaretæ reginæ, ac liberorum suorum, qui prope ipsum quasi consternati

jacebant: concitus ad orationem ante altare, & coram sacro Corpore Christi, ac sanctis reliquiis devote prostatus humiliter exorabat, ut omnipotens Deus præsentis periculo subveniret. Et credere debemus, quod meritis ejus & precibus divina pietas navem, & ea, quæ in ea erant, a naufragio liberavit, cum de simili periculo vix duæ de centum navibus evasissent. Nam navis fortitudine sua, sive potius virtute divina, rupem sive lingulam illam rupit, & viam per medium sibi fecit. Nautæ igitur accenso lumine sentinam navis scrutantes, & nullam navis læsuram invevientes, securi a periculo anchoras submiserunt, diem expectantes. Mane facto, Rex fidelis plenus reversus est secreto ante altare: prostratusque, devotas gratias retulit super tanto & tam mirabili beneficio sibi & suis exhibito ab omnium Salvatore. Sacerdotes autem, qui adhuc circa altare in lectis quiescebant, excitati & videntes Regem in oratione devote prostratum, stupuerunt: sed ipse eis veritatem humiliter recognovit.

XXXI.

[50] Postquam in Franciam feliciter est reversus, quam devote ad Deum, [profectus in virtutibus post reditum.] quam juste ad subditos, quam misericorditer ad afflictos, quamque humiliter se gesserit ad seipsum, denique quantum pro viribus in omni virtutum genere proficere studuerit, testes sunt, qui ipsius conversationem diligenter viderunt, & præcipue qui conscientia ipsius serenitatem noverunt. Ita quod secundum judicium discretorum, quanto aurum preciosius est argento, tanto conversatio ipsius sancta & nova, quam de Terræ sanctæ itinere reportavit, conversationi pristinae præeminebat: quamvis status juventutis suæ semper bonus, & innocens, ac commendabilis multum esset.

XXXII.

[51] Præcipue autem circa cultum divinum, & exaltationem fidei Christianæ, [Leges condit contra blasphemos,] ejus intentio versabatur. Nam plurimum anxiebatur, & compatiebatur cor ejus super pestem illam generalem, quæ ab antiquo noxia occupaverat specialiter regnum suum; videlicet vitium jurationum turpium, & blasphemiarum in Dominum, & in Sanctos ipsius. Zelo igitur divino permotus, & solerter cogitans, qualiter hæc execrabilis noxa posset ad honorem Dei de regno suo radicitus extirpari, habito prius consilio diligenti cum domino Simone sanctæ Cecilie presbytero Cardinali tunc apostolicæ Sedis legato in Francia; auctoritate ipsius legati & sua convocati sunt Parisius majores de regno, tam principes, quam prælati; ut super hoc damnabili vitio refrenando, vel potius destruendo apponeretur consilium & remedium salutare. Igitur a domino legato facto super hac materia sermone solemniter plurimum efficace, Rex catholicus zelo sancto succensus, ore proprio fecit super hoc exhortationem devotam, & rationibus validis & apertis subnixam. Igitur de communi consilio & assensu edidit pius Rex generale statutum, quod per totum regnum servari & promulgari voluit, in hæc verba...

XXXIII.

[52] Igitur post edictum hujusmodi publicatum quidam civis Parisiensis, [unumque gravius blasphemantem severe plectit:] conditionis mediocris, inhoneste valde jurando blasphemavit in Deum. Quem Rex justus absque misericordia cauterizari præcepit in labiis ferro candenti in peccati sui memoriam sempiternam, & ad aliorum exemplum. Super quo cum multi secundum seculum sapientes propter hoc contra Regem verbis maledicis murmurarent, audiens sæpe Rex magnus & sciens esse

scriptum: **Beati eritis cum maledixerint vobis homines, juxta illud: Maledicent illi, & tu benedices, dixit verbum catholicum, videlicet quod desiderabat potius simile cauterium sibi in labiis esse factum, & quoad viveret talem indecentiam sustinere, dummodo hujusmodi perniciosum vitium de regno suo penitus tolleretur. Præterea, cum tunc temporis ipse dominus Rex quoddam opus fieri præcepisset, quod communi utilitati conferre non modicum videbatur, super quo Parisius a beneficia habentibus multas benedictiones habebat: dixit, quod majorem mercedem a Domino expectabat pro maledictionibus, quas occasione illius cauterii incurrerat, quam pro benedictionibus, quas habebat pro illo beneficio generali. Igitur Rex noster per regem Josiam congrue & merito designatur, in cujus laudem scriptum est, prout præmisimus, quod tulit abominationes impietatis, & gubernavit ad Dominum cor suum; & in diebus peccatorum corroboravit pietatem in cultum divinum.**

XXXIV.

[53] **Insuper ad laudem devotionis fidei ipsius pertinet, [reverentia Sancti erga locum baptismatis sui:] quod cum semel esset apud Poissiaci castrum, quibusdam familiaribus suis gaudens & glorians dixit: quod majus bonum, & digniorem honorem, quem umquam habuerit in hoc mundo, fecerat sibi Dominus in castro illo prædicto. Mirantibus qui aderant, de quo honore hoc diceret, cum de civitate Remensi, ubi regni coronam & sacram susceperat unctionem, hæc dixisse eum potius æstimarent; subridendo respondit, quod in castro illo sacri baptismi gratiam susceperat, quod super omnes honores seu dignitates mundanas majus donum & dignitatem incomparabilem reputabat. Unde etiam cum secretas litteras alicui familiari mittebat, & ex causa aliqua volebat suppressere nomen regis, Ludovicum de**

Poissiaco, sive Dominum Poissiaci se vocabat: potius eligens a loco baptismatis denominari, quam ab aliqua sua civitate famosa.

XXXV.

[54] In tangendis infirmitatibus, quæ vulgo hercalæ vocantur, [modus tangendi strumosos;] super quibus curandis Franciæ regibus Dominus contulit gratiam singularem, pius Rex modum hunc præter reges cæteros voluit observare. Cum enim alii reges prædecessores sui tangendo solummodo locum morbi, verba ad hoc appropriata & consueta proferrent, quæ quidem verba sancta sunt atque catholica, nec facere consuevissent aliquod signum crucis: ipse super consuetudinem aliorum hoc addidit, quod dicendo verba super locum morbi, sanctæ crucis signaculum imprimebat, ut sequens curatio virtuti crucis attribueretur potius, quam regiæ majestati.

XXXVI.

[55] Præterea verus crucis cultor signaculo sanctæ crucis tantam reverentiam exhibebat, [studium inducendi] quod quando claustrum Religiosorum transiret, & videret cruces protensas insculptas super tumulos defunctorum, transire desuper quantum poterat reformidabat. Unde in claustris & cimiteriis Religiosorum, de quibus specialius confidebat, faciebat cruces desuper tumulos ejus removeri. Item apud quosdam Religiosos vidit ex consuetudine observari, quod quando ad Missam cantabatur, Credo in unum Deum, dum diceretur, Et homo factus est, chorus profunde & humiliter inclinabat. Quæ consuetudo placuit ei multum. Unde deinceps fecit institui & servari, tam in capella sua coram ipso, quam in ecclesiis aliis pluribus; ut ad verbum prædictum non solum inclinaretur, sed devote genua flecterentur. Similiter intellexit, quod in quibusdam monasteriis,

quando in quatuor Passionibus, quæ in sacra septimana, quæ vulgo penosa vocatur, pronunciabatur: Inclinato capite emisit spiritum, vel, Expiravit; conventus devote flexis genibus, & prostratus aliquantulum orationi studebat.

[56] [pias consuetudines.] Quod & devotus Rex postmodum in capella sua, & in pluribus ecclesiis fecit similiter observari. Unde & ad petitionem ipsius, in Ordine fratrum Prædicatorum hæc pia consuetudo approbata est, & statuta. Præterea devotioni suæ incongruum visum est, & indignum, quod imagines novæ sive Crucifixi, sive beatæ Virginis, vel aliorum Sanctorum, sicut de domo privatorum veniebant, statim sine benedictione aliqua deberent in ecclesia communiter adorari. Unde fecit in antiquis episcoporum Ordinariis diligenter inquiri, & inventa est oratio propria & devota ad benedictionem novarum imaginum pertinens, antequam adorandæ populo publicentur. Quem primum ritum pius Rex ex devotione sua postea voluit in capellæ suæ imaginibus observari. Cætera circa fervorem ac devotionem ipsius hujusmodi plurima possent scribi, sed humilitatis causa hæc, quæ dicta sunt, sufficient. Nunc ad secundam & ultimam ipsius peregrinationem in transmarinis partibus transeamus.

ANNOTATA.

Nihil quidem invenerunt illi, qui intus navem examinarunt: at urinatores, qui, postquam illuxerat, navem foris lustrarunt, reppererunt carinam ejus non parum læsam. Relata hæc sunt in Vita secunda num. 27 & 28, apud Joinvillium vero cap. 26.

Simon titulo sanctæ Cæcilie Cardinalis in Galliam ab Urbano IV missus est anno 1264, ut pactum cum Carolo Regis fratre de regno Siciliae perficeret, uti narravimus in

Commentario num. 929. At leges contra blasphemos in his comitiis latae non sunt nisi anno 1268 post consultum iteratis vicibus Clementem IV, ut probavimus § 78 contra varios, qui eas citius latas voluerunt, ac deinde mutatas.

Post hæc verba Menardus & Chesnius notant sequentia: Desunt hæc statuta in Ms. codice, sed habentur apud Joannem Jonvillæ dominum. Verumenimvero non alia Regis statuta habet Joinvillius quam quæ Latine dedimus num. 271 & seqq.: illa autem jam anno 1254 condidit Ludovicus, recitata a nobis § 61, at statuta contra blasphemos condita sunt præsentate legato sanctæ Cæciliæ, qui toto fere decennio serius legationem in Galliam suscepit. Vide itaque de his legibus § 78, ubi & alios de his errores correximus.

De Pisciaco, Gallis Poissi, egimus § 6, ubi quoque probavimus Sanctum in hoc oppido fuisse natum.

Ita strumas vocat a voce Gallica escrouelles.

De hac gratia Franciæ regibus concessa pluribus disputat Peyrat in Antiquitatibus sacelli regis Franciæ lib. 2, cap. 60, ubi probabiliter existimat hunc favorem Roberto regi, filio Hugonis Capeti primum fuisse concessum, ejusque posteris continuatum. Ostendit præterea signum crucis jam a Roberto & Ludovico VI fuisse adhibitum, de quo vide Commentarium nostrum num. 284.

Laudatus Peyratus cap. 61 testatur hæc verba a regibus adhiberi solita, cum frontem infirmi tangunt: Le roy te touche, Dieu te guerit: id est, Rex te tangit, Deus te sanat. Idem observat pag. 814 non tangi hodieum a regibus locum affectum, uti olim fiebat, sed frontem infirmi.

Imo curavit, ut anno 1261 in concilio Parisiensi statueretur, ne cruces sculperentur in tumulis aliisve locis, ubi poterant inhonorari, ut dictum in Commentario num. 890.

CAPUT VII.

**Crux iterum assumpta:
rationes expeditionis Tunetanæ:
gesta in Africa:
postremus Sancti morbus, & mors piissima.**

XXXVII.

Siquidem audiens Rex sanctus, quod penitus esset fraudatus a spe intrandæ Religionis, [Consulto Romano Pontifice,] audiens nihilominus tot calamitates, tot desolationes, & tot crebra pericula Terræ sanctæ; aspiravit aggredi circa finem dierum suorum aliquid arduum propter Deum, a quo de facili impediri non posset. Concepit igitur cum devotione pium propositum transfretandi, ut, quantum divina gratia sibi daret, contra periculum Terræ sanctæ, quod proximum videbatur, consilium & auxilium adponeret salutare. Et tunc mirantibus cunctis, cæpit, quantum poterat, expensas restringere domus suæ. Noluit tamen subito aggredi tantum opus ex motu proprio cordis sui. Unde per secretum nuncium & discretum humiliter & devote consuluit super hoc felicis recordationis dominum Clementem summum Pontificem: qui tamquam vir prudens in principio reformidans, diuque deliberans, tandem benigne consensit, ac pium propositum approbavit. Misit insuper ob hoc, ad petitionem ipsius Regis, legatum in Franciam, videlicet dominum Simonem titulo sanctæ Cæcilie presbyterum Cardinalem.

XXXVIII.

[58] Crucem igitur assumpturus, convocavit Parisius praelatorum, [crucem rursus assumit Sanctus,] principum, baronum, ac militum, cæterorumque hominum multitudinem copiosam. Quibus congregatis in unum, domino legato præsentate, ipsemet Rex Catholicus coram cunctis qui aderant exhortationem fecit efficacem, & plurimum gloriosam; animans eos ad ulciscendam injuriam Salvatoris in Terra sancta tanto tempore sibi factam, & ad propriam Christianorum hæreditatem recuperandam, quæ tamdiu, peccatis nostris exigentibus, erat ab infidelibus occupata. Hæc & multa alia ad hanc materiam pertinentia pius Rex gratiosissime peroravit. Finito postmodum domini legati sermone, ipse Rex primus cum devotione multa crucem assumpsit, & tres filii ejus post ipsum, necnon comitum, & baronum, & militum multitudo; tam ii, cum quibus ipse Rex pius fuerat super hoc secreto proloquutus, quam alii, quorum corda tetigerat solus Deus.

XXXIX, XL.

[59] Assumpta itaque cruce, quam fervens, quam sollicitus extiterit in magnatibus adtrahendis ad crucem magnis muneribus & promissis, [& cum classe navigat in Sardiniam,] quam anxius atque sollicitus ad peregrinationem accelerandam, ad navigii præparationem, testes sunt, qui hujus sollicitudinis suæ participes extiterunt. Nacta igitur opportunitate, iter cum suis aggrediens, & statuto tempore ad portum Aquarum-mortuarum perveniens, multa tædia atque mœstias ibidem perpessus est propter deceptionem nautarum, & defectum navium, quæ statuto tempore & promisso non fuerant præparatæ: ita quod navem ascendit multo tardius quam credebat. Cunctis itaque navibus, quæ adesse poterant commode, ante Sardiniam, sicut

condictum fuerat, congregatis, & venientibus cunctis majoribus exercitus coram Rege, habitum est commune consilium & confirmatum, quod prius irent ad expugnandum regnum Tunicii, antequam in Terram sanctam, sive in Ægyptum transirent. Rationes autem, quæ dominum Regem ad hoc plurimum induxerant, ad præsens, sicut credimus, expedit assignare, propter admirationem & murmurationem multorum; quibus potius videbatur, quod recto itinere ad succursum Terræ sanctæ transire debuisset.

XLI.

[60] Siquidem antequam dominus Rex hanc crucem ultimam assumpsisset, [ubi procerum suorum consilio ob rationes varias] multos nuncios receperat a rege Tunicii, & similiter Rex noster plures nuncios remiserat ad eundem. Dabatur etenim sibi a fide dignis intelligi, quod dictus rex Tunicii bonam voluntatem ad fidem Christianam haberet, & valde de facili posset fieri Christianus, dummodo occasionem honorabilem inveniret; & quod salvo honore suo, & absque metu Sarracenorum suorum hoc complere valeret. Unde Rex Catholicus cum multo desiderio quandoque dicebat: "O si possem videre, quod fierem tanti filioli compater & patrinus"! Et ob hoc sub spe ista aliquando voluit se transferre versus partes Carcassonæ & Narbonæ, quasi terram suam visitaturus: ut si dicto regi Dominus inspiraret perficere, quod proposuerat de suscipiendo baptismo, huic pio operi propinquior esse posset. Hic non silendum arbitror, quod cum in ipso anno, quo pius Rex Ludovicus debuit ultimo transfretare, rex Tunicii misisset ad eum solemnes nuntios, & in festo beati Dionysii Rex faceret quemdam Judæum famosum in ipsa ecclesia dicti beati Dionysii solemniter baptizari, ita quod Rex ipse cum multis magnatibus ipsum de sacro fonte levaret; voluit quod dicti nuncii regis Tunicii solemnitati illius baptismatis

interessent. Quibus Rex vocatis, ex magno affectu duxit: "Dicite ex parte mea domino vestro regi, quod ego tam vehementer salutem animæ ipsius desidero, quod vellem esse in carcere Sarracenorum omnibus diebus vitæ meæ, ibidem claritatem solis non visurus de cetero, dum modo rex vester & gens sua ex vero corde fierent Christiani". O vere fidelis sermo, & omni acceptione dignus! O verbum plane catholicum, perfectione fidei & charitatis refertum. Desiderabat quoque devotissime Rex Catholicus, ut Christiana fides, quæ tempore beati Augustini, & aliorum orthodoxorum Doctorum in Africa, & maxime apud Carthaginem, tam ab antiquo eleganter floruerat, nostris temporibus refloresceret, & dilataretur, ad honorem & gloriam Jesu Christi.

[61] Cogitavit itaque, quod si tantus exercitus tamque famosus apud Tunicium subito applicaret, [Tunetanum regnum prius aggredi statuit.] dictus rex Tunicii vix posset apud Sarracenos suos tam rationabilem occasionem habere suscipiendi baptismum, videlicet ut per hoc posset mortem evadere tam sui ipsius, quam eorum, qui secum vellent fieri Christiani: & sic etiam regnum suum sibi pacifice remaneret. Præterea Regi dabatur intelligi, quod si omnino prædictus rex nollet fieri Christianus, civitas Tunicii erat valde facilis ad capiendum, & per consequens tota terra. Suggerebatur insuper Regi, quod civitas illa plena erat argento, & auro, ac divitiis infinitis: utpote quæ a multis retro temporibus a nullo fuerat expugnata. Unde sperabatur quod si, Deo volente, dicta civitas a Christiano exercitu caperetur, ex thesauris ibidem inventis posset acquisitioni & restorationi Terræ sanctæ multum efficaciter subveniri. Ceterum, cum de terra Tunicii venire soleret magnum subsidium soldano Babylonicæ tam in equitaturis, quam in armis & bellatoribus, in gravamen & nocumentum plurimum Terræ sanctæ; crediderunt barones nostri, quod si pestifera radix illa Tunicii posset penitus extirpari, ex hoc Terræ sanctæ, & toti

Christianitati utilitas maxima proveniret. Cum igitur scriptum sit, quod ubi unum propter alterum, ibi tantum alterum unum; cum via apud Tunicium proprie aggressa fuerit ad honorem Christiani nominis ampliandum, & specialiter ad Terræ sanctæ utilitatem, & faciliorem succursum, non videtur via apud Tunicium contraria voto crucis, sed potius una & eadem; utpote quoddam adminiculum & præparatio ad Terram sanctam citius & commodius restaurandam. Propter has, & quasdam alias rationes, viam apud Tunicium aggressi sunt. Quod si aliter de via illa successit, quam a fidelibus speraretur, peccatis nostris atque nobis, occulto Dei judicio, debemus potius imputare.

XLII, XLIII.

[62] Igitur navigio cum exercitu nostro satis libere, [Post aliquot victorias, morbis in exercitu grassantibus,] & quasi sine contradictione in terra Africæ implicato, inter Tunicium, & prope Carthaginem nostri fixere tentoria. Post modicum, castrum illius famosæ Carthaginis, & quidquid ad castrum pertinet, nostri viriliter & victoriose ceperunt: & ibidem multos Sarracenos occiderunt, & victualia multa, & alia exercitui necessaria sunt lucrati. Congressus quasi quotidianos cum Sarracenis, & strages hinc inde factas, & alia hujusmodi, aliis, qui melius ista noverunt scribere, derelinquo. Circa quatuor menses mansit ibidem in tentoriis exercitus Christianus, & tam propter aëris ac terræ intemperiem, quam propter ciborum sanorum defectum, & aquæ dulcis penuriam, magna mortalitas hominum est sequuta. Itaque multi milites & nobiles comites ibidem fuere defuncti. Inter quos illustris comes Nivernensis dominus Joannes pii Regis filius est defunctus, super cujus morte pii Patris viscera non modicum sunt commota. Sed Rex constans & prudens satis cito de ipsius morte qualem potuit consolationem recepit.

XLIV.

[63] Post modicum autem in dictis castris ipsemet piæ ac præclaræ recordationis Rex, [Rex gravi infirmitate corripitur,] Deo dilectus, & hominibus graciosus, post tot laudabilia fidei & charitatis opera, post tot laboriosos agones, quos pro fide, & Ecclesiæ dilatatione, fideliter, ac ferventer, & indefesso animo toleravit, disponente Domino, qui labores ipsius voluit feliciter consummare, & ipsi bonorum laborum suorum fructum retribuere gloriosum, febre continua infirmatus lecto decubuit, & invalescente morbo omnia ecclesiastica Sacramenta christianissime & devotissime suscepit sana mente & integro intellectu. Ita quod cum ipsi Sacramentum extremæ Unctionis exhiberemus, & dicerentur septem psalmi cum letania, ipse in psalmis versus dicebat, & in letania Sanctos nominans, eorum suffragia devotissime invocabat. Cum autem jam signis evidentibus appropinquaret ad finem, de nullo erat sollicitus, nisi de iis, quæ ad solum Deum & exaltationem fidei Christianæ proprie pertinebant; ita quod cum jam non nisi submisse & cum gravamine loqui posset, nobis adstantibus, & ad verba ejus aurem adhibentibus, Vir Deo plenus, & vere Catholicus dicebat: "Pro Deo studeamus, quomodo fides Catholica possit apud Tunicium prædicari & plantari. O quis esset idoneus, ut mitteretur ibi ad prædicandum"! Et nominabat quemdam fratrem Ordinis Prædicatorum, qui alias illic iverat, & regi Tunicii notus erat. Ecce qualiter verus Dei cultor, & fidei Christianæ constans zelator beatam vitam suam in confessione veræ fidei consummavit.

[64] Cum autem virtus corporis ejus atque sermonis paulatim deficeret, [qua summa cum pietate animam creatori reddit.] non cessabat tamen Sanctorum sibi devotorum, sicut eniti loquendo poterat, suffragia postulare: maxime autem beati Dionysii specialis patroni

regni sui. Unde in statu illo cum quodam susurro ipsum pluries replicantem audivimus finem illius orationis, quæ de beato Dionysio canitur, scilicet: "Tribue nobis quæsumus, Domine, prospera mundi pro amore tuo despiciere, & nulla ejus adversa formidare". Et hæc verba multotiens iterabat. Similiter principium orationis de sancto Jacobo Apostolo: "Esto, Domine, plebis tuæ sanctificator & custos" pluries replicabat, & de aliis Sanctis devotam memoriam faciebat. Ad extremam igitur horam veniens Christi Servus, super stratum cinere respersum in modum crucis recubans, felicem spiritum reddidit Creatori; ea scilicet hora, qua Dei Filius pro mundi vita in cruce moriens expiravit. Sane super obitu tam christiano, tamque felici, & pium est flere, & pium est gaudere. Pium quidem & congruum est flere pro jactura & dissolutione universalis matris Ecclesiæ, cujus erat devotissimus cultor, & indefessus defensor. Specialiter autem plangendum & dolendum toti Francorum regno, cui merito tanto & tam excellenti Principe erat singulariter gloriandum. Sed nihilominus si rationem vis doloris admittat, gaudendum potius quam dolendum, tum propter modum Christianissimum mortis ejus, tum quia de ipso certa ab omnibus vitam ipsius gloriosam & actus sanctissimos agnoscentibus spes habetur, quod jam de temporalis regni cura sit translatus ad cælestis regni jocundam curiam, quæ curæ terrestri extat penitus aliena, ubi cum electis Dei regnans in perpetuum, beata requie perfruitur sine fine. Migravit autem ad Dominum in crastino beati Bartholomæi apostoli circa Nonam, anno Domini millesimo ducentesimo septuagesimo.

ANNOTATA.

Clementem IV. Vide de his § 76, in quo etiam exposuimus, quæ pertinent ad crucem anno 1267 sumptam.

Acta hæc sunt in Sardinia, ubi ad octiduum fere substitit classis regia, mense Julio anni 1270, ut probatum in Commentario num. 1092 & seqq., ubi rationes quoque mutatae expeditionis utcumque auximus.

CAPUT VIII.

Carnes Sancti cum intestinis in Siciliam, ossa vero in Galliam translata: sepultura, miracula, fama sanctitis toto orbe diffusa.

XLV, XLVI.

Nec prætermittendum, quod cum beati Regis spiritus exiret de corpore, [Adventus regis Siciliae, cujus consilio ossa Sancti servantur in castris;] hora illa, & quasi momento eodem illustris rex Siciliae, gloriosi Regis Franciæ frater, ordinatione divina ad portum applicuit, & castra nostrorum intravit. Super cujus adventu jocundo corda nostrorum, quæ ex obitu pii Regis erant graviter sauciata, non modicum consolata fuerunt, & ex tam potenti succursu lætitia grandis ipsis adcrevit. Similiter ex præsentia tam victoriosi principis, tamque famosi, Sarracenorum corda, quæ de morte sancti Regis animari poterant, & lætari, non modicum crufficiata fuerunt. Ossa sacra corporis ejus ex voluntate domini Regis novi Philippi debuimus nos, & quidam alii ad hoc electi, statim post obitum ejus in Franciam reportare: videlicet in ecclesia beati Dionysii, ubi elegerat sepulturam, si in terra Christianitati nondum acquisita ipsum, Domino disponente, decedere eveniret. Sed postea habito cum rege Siciliae consilio, ut vidimus, retinuit secum sacras reliquias dominus rex Philippus: confidens quod ex meritis sancti Patris Dominus in bonum promoveret exercitum, & ab infortuniis conservaret.

XLVII.

[66] Tamen carnes corporis ejus excoctas, & ab ossibus separatas, [carnes vero cum intestinis in Siciliam transferuntur, ubi mox inclarescunt miraculis: ossa] nec non cor & intestina ipsius petiit & impetravit devotus rex Siciliæ a nepote suo rege Philippo. Qui suscipiens sanctas reliquias, honorifice fecit eas in Siciliam deportari, & prope Paternum in nobili quadam & cathedrali abbacia præcepit recondi, cum valde solemni atque devota processione totius cleri ac populi terræ illius. Quando de Tunicio redeuntes, & Paternum transeuntes, dictam abbatiam vere nobilem ac pulcherrimam visitavimus, audivimus a pluribus fide dignis, quod postquam sacræ reliquiæ ibi fuere reconditæ, multa miracula ibidem cooperante Domino acciderunt. Denique cum quanto honore, devotione, ac reverentia suscepta sunt ossa ejus, quæ devotissimus ipsius filius illustris rex Philippus in reditu suo de Tunicio secum ubique deferri devotissime faciebat: cum quanto desiderio ac devotione tam clerus, quam nobiles, & populorum innumera multitudo cum solemnibus ac devotis processionibus undique concurrerent ad videndum, seu tangendum loculum, in quo preciosæ ejus reliquiæ portabantur, cum dominus rex transitum faceret tam per Siciliam & Calabriam, quam per sacram urbem Romanam, & apud Viterbium, ubi tunc domini Cardinales moram ad eligendum summum Pontificem faciebant, nec non per Bononiam, & civitates alias Lombardiæ, testes sunt, qui tunc aderant cum domino rege præsentibus.

XLVIII, XLIX, L.

[67] Quod si per alienas terras ossium sacrorum reliquiæ transeuntes cum tot & tantis honoribus ac piis processionibus sunt a fidelibus populis prosecutæ; quis enarrare sufficiat, quando rex illustris cum pii Patris ossibus sanctis Franciæ regnum intravit, [in Galliam delata: sepultura: miracula.] & per civitates & castra

regni sui transivit, cum quam devotis ac lacrimosis processionibus clerus ac Religiosi sibi reverenter occurrerent, ac prout dignum erat pie susciperent, atque devotissime prosequerentur, cum innumera atque devota frequentia populorum? Postremo apud sanctum Dionysium in Francia venientes, ubi, prout dictum est, sanctus Rex suam elegerat sepulturam, congregata praelatorum, & baronum, ac Religiosorum multitudine magna, sacrosancta ossa ipsius sepulturæ venerabiliter tradiderunt, juxta patrem suum regem piissimum Ludovicum, præsentem domino ejusdem filio rege Philippo; qui tamquam optimi patris optimus filius fidelissime ac devotissime sibi semper astitit in vita pariter & in morte. Sepultus est autem anno Domini MCCLXXI, die Veneris ante Pentecosten. Sepultis igitur ossibus sacro-sanctis divina non defuere magnalia, sed mox mirificavit Dominus Sanctum suum. Nam cooperante Christi potentia, & exigentibus meritis sancti Regis, super ipsius tumulum plurima contigere miracula, quæ ex mandato domini abbatis sancti Dionysii fideliter sunt conscripta, & prout dicitur diligenter probata, ad sanctissimi Viri merita declaranda, & ad Dei omnipotentis gloriam & honorem, qui in Sanctis suis semper est mirabilis. Ipsi gloria & imperium in secula seculorum. Amen.

LI.

[68] Demum, ut finis hujus Operis libelli principio coaptetur, [Eximia virtutum ac sanctitatis fama,] vere & digne memoria nostri Josiæ, Regis videlicet, propter prædictæ sanctæ conversationis ipsius merita, nec non & felicitatis mortis ejus magnalia, in compositione odoris facta opus pigmentarii, & in omni ore quasi mel indulcabitur, & ut musica in convivio vini. Memoria quippe laudabilis vitæ & conversationis ipsius compositioni odoris operis pigmentarii merito propter gratiam suavissimæ famæ ejus: quæ quoad procul absentes, & qui eum corporailter

non viderunt, longe lateque per orbem universum dilatata est & respersa. Ita quod vere dicere potuerit: "Christi bonus odor sumus in omni loco": & quod tota domus universalis Ecclesiæ, imo & totius orbis, impleta sit ex ejus odore unguenti. Non enim credo, quod a multis temporibus retroactis aliqua persona vivens extiterit, cujus fama & actus egregii magis repleverint totum mundum. Ita quod de eodem dici possit: "Unguentum effusum nomen tuum". Et sicut in laude Mardochei dicitur: "Fama nominis ejus crescebat quotidie:" imo sicut de rege Salomone dicitur: "Vincebat famam virtutibus suis" ita quod vix medietas sapientiæ ejus atque virtutum a referentibus enarretur. Sequitur: "Et in omni ore quasi mel indulcorabitur". Hoc quoad præsentis, & circa ipsum conversantes, qui opera ejus sancta frequenter, & de prope conspiciere meruerunt, & quasi mel in ore probare & gustare laudabilem vitam ejus. Mellita enim erat & dulcissima ejus conversatio, sicut mel quanto amplius masticatur, tanto sapit dulcius, & vehementius efficit ad amorem.

[69] [sensusque familiarium ipsius de sancto Rege,] Quod autem in fine subditur: "Et quasi musica in convivio vini" spectat ad ipsius familiares & consiliarios, & præcipue, qui cordis ejus arcana intima cognoverunt, qui ipsum gratiosissime loquentem toties audierunt, tam in secretis consiliis, quam in amicabilibus dulcium colloquutionum suarum sermonibus; & maxime quibus cordis sui secretas ac pias affectiones, & sancta desideria familiariter revelabat: quod erat plane & suavis musica ad audiendum, & ut vini convivium ad jocunde gustandum. Ita quod de ipso dici potuit, quod in laude Helicæ dicitur: "Beati qui te audierunt, & amicitia tua decorati sunt". Et quod regina Saba de Salomone admirans protulit: "Beati, inquit, viri, & beati servi tui, qui stant coram facie tua semper, & qui audiunt sapientiam tuam". Sicitaque fuit Josias noster quasi odor pigmentorum fragrans per

famam suavissimam, quantum ad procul absentes; quasi mel in ore, quantum ad præsentes, qui sanctam ipsius conversationem probando gustaverunt: & quasi musica in convivio vini, quoad speciales amicos, qui secreta sapientiæ ejus atque virtutum audientes, quasi experti sunt musicam melodiosam, & velut vini convivium delicatum.

LII.

[70] Igitur post tot & tanta præconiorum præmissa magnalia, [quem auctor canonizatione dignum judicat.] quid aliud restare videtur, nisi ut Josiæ nostri memoria tam odorifera, tam mellita, tamque melodiosa in Ecclesia Dei, prout dignum est, perpetua perseveret? Videlicet ut in memoria æterna stabiliatur Justus noster: & deinceps Justi hujus memoria sit cum laudibus sollemnibus & devotis: ac ut dilecti Deo & hominibus memoria sit omnium seculorum, & similem illum faciat in gloria & honore Sanctorum suorum ille, qui in Sanctis suis semper est gloriosus & superexaltatus in secula seculorum. Amen.